

Έχει ζωή η ευρωζώνη; Έχει θέση η Ελλάδα μέσα σ' αυτήν;

Γιατί πυκνώνουν τα σύννεφα πάνω από το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα και ποιες αποφάσεις μπορούν να βγάλουν την Ε.Ε. απ' το αδιέξοδο

Σ

την αρχή ήταν η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία. Ακολούθησαν η Ισπανία, η Ιταλία. Τώρα η κρίση χτύπησε την πόρτα της Γαλλίας, του Βελγίου, της Αυστρίας... Τα δομικά προβλήματα της ευρωζώνης έχουν αναδειχθεί σε όλο

τους το μεγαλείο, θέτοντας πλέον σε αμφισβήτηση ακόμη και την ύπαρξη του ενιαίου νομίσματος και δείχνοντας με τον πλέον καθαρό τρόπο ότι οι λύσεις που επιλέγησαν από τους ευρωπαίους ηγέτες, όχι μόνο δεν αντιμετώπισαν την κρίση αλλά συνέβαλαν στην επέκτασή της.

Ο κόμπος έφθασε στο χτένι, αφού τα spreads των 10ετών ομολόγων της Ιταλίας, της Ισπανίας, του Βελγίου, της Γαλλίας και της Αυστρίας εκτινάχθηκαν στα μέσα της εβδομάδας, θέτοντας επιτακτικά το ερώτημα για το μέλλον της ευρωζώνης και εντείνοντας την ανησυχία για το αν η Ελλάδα, που είναι ο αδύνατος κρίκος, έχει μέλλον στο ευρώ.

Παρά την παγκόσμια ανησυχία, η πολιτική διάσταση για το πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί ριζικά η κρίση παραμένει, με τη Γαλλία και τη Γερμανία να έχουν εντελώς διαφορετική προσέγγιση.

■ Η Γαλλία υποστηρίζει ότι πρέπει να ενεργοποιηθεί με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία έχει απεριόριστες δυνατότητες αγοράς ομολόγων και δανεισμού, τυπώνοντας χρήμα ώστε να σταματήσουν οι πιέσεις των αγορών στα κρατικά ομόλογα. Αυτή την άποψη συμμερίζονται και οι Αμερικανοί, αφού η δική τους κεντρική τράπεζα έχει κάνει το ίδιο. Η Γαλλία έχει προτείνει επίσης ως εναλλακτική λύση να μετράται ο προσωρινός ευρωπαϊκός μηχανισμός (EFSF) σε τράπεζα, εξασφαλίζοντας κεφάλαια από την ΕΚΤ.

■ Κατηγορηματικά αντίθετη με τέτοιου είδους εμπλοκή της ΕΚΤ είναι η Γερμανία, η οποία επιθυμεί περιορισμένες αγορές ομολόγων στη δευτερογενή αγορά από την κεντρική τράπεζα (όπως κάνει τους τελευταίους μήνες) αλλά είναι αντίθετη στο τύπωμα χρήματος και στον απευθείας δανεισμό χωρών. Επικαλείται δε το καταστατικό της ΕΚΤ, στο οποίο προβλέπεται ότι η κεντρική τράπεζα δεν μπορεί να δανείζει χώρες, παρά μόνο τράπεζες και διεθνείς οργανισμούς.

Με βάση αυτή την πρόβλεψη βρίσκεται στο τραπέζι η πρόταση για δανεισμό του ΔΝΤ από την ΕΚΤ και στη συνέχεια το Ταμείο να μπορεί να δανείζει ευρωπαϊκές χώρες. Από το Βερολίνο συνεχίζουν να υπάρχουν ενστάσεις για δύο λόγους: α) φοβούνται την αύξηση του πληθωρισμού, παρότι πολλοί οικονομολόγοι επισημαίνουν ότι αυτή τη στιγμή το πρόβλημα δεν είναι ο πληθωρισμός αλλά η ύφεση και β) πιστεύουν ότι οι νομισματικές λύσεις θα χαλαρώσουν τη δημοσιονομική λιτότητα και την ανάγκη για διαρθρωτικές αλλαγές.

Η Άγκελα Μέρκελ τόνισε σε ομιλία της στο Βερολίνο ότι «μόνο πολιτικές λύσεις μπορούν να μας βγάλουν από τη σημερινή κατάσταση. Οι πολιτικοί κάνουν λάθος αν νομίζουν ότι η ΕΚΤ μπορεί να επιλύσει την κρίση της ευρωζώνης». Η γερμανίδα καγκελάρια προχώρησε περισσότερο καλώντας τις εθνικές κυβερνήσεις να είναι έτοιμες για δημοσιονομική πολιτική που θα υπακούει περισσότερο σε αποφάσεις που θα λαμβάνονται στις Βρυξέλλες. Σ' αυτό το πλαίσιο η βρετανική «Daily Telegraph», δημοσιεύει στοιχεία γερμανικού εγγράφου το οποίο κάνει λόγο για «ευρωπαϊκό υπερκράτος». Επίσης θα δημιουργηθεί «ειδικό σώμα» με αποστολή την επέμβαση στις οικονομίες προβληματικών κρατών.

Σύμφωνα με την πρόταση, θα υπάρχει ενιαία δημοσιονομική πολιτική, ενώ για τις χώρες που παραβιάζουν τους κανόνες θα προβλέπονται αυστηρές ποινές. Ήδη κουβεντιάζεται και η πρόβλεψη για έξοδο από την ευρωζώνη με πρώτη υποψήφια της Ελλάδα.

Οι διαβουλεύσεις μεταξύ των χωρών (ιδίως ανάμεσα σε Γαλλία και Γερμανία) δίνουν και παίρνουν. Μια πρώτη γεύση για το πού καταλήγουν οι συζητήσεις θα δοθεί σε συνεδρίαση του Eurogroup ως το τέλος Νοεμβρίου, ενώ οι τελικές αποφάσεις αναμένονται στη σύνοδο κορυφής της Ε.Ε., στις 9 Δεκεμβρίου.

Παράλληλα με τη διαμόρφωση της νέας δομής της ευρωζώνης, αλλάζει το πολιτικό τοπίο και στον ευρωπαϊκό Νότο. Στην Ελλάδα η κυβέρνηση συνεργασίας έχει επιμυστήσει το καθήκον να περάσει με μεγάλη πλειοψηφία τις ευρωπαϊκές αποφάσεις. Στην Ιταλία η, επίσης συμμαχική, κυβέρνηση του Μ. Μόντι πέρασε με την ψήφο της κεντροαριστεράς νέο πακέτο λιτότητας ενώ στην Ισπανία, ο πιθανότερος νικητής των σημερινών εκλογών, ηγέτης του δεξιού Λαϊκού Κόμματος Μ. Ραχόι μιλάει για μεγάλες περικοπές ώστε να μειωθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα στο 4,4% το 2012. Δεσμεύτηκε ωστόσο ότι δεν θα περικόψει τις συντάξεις.

Ημέχρι τώρα πορεία έχει δείξει ότι η Ε.Ε. κινείται πάντα με συμβιβασμούς, οι οποίοι δεν έχουν αποδειχθεί επαρκείς ώστε να αντιμετωπιστεί η κρίση. Η γερμανική εμμονή, ότι η μόνη συνταγή είναι η δημοσιονομική πειθαρχία έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση της φωτιάς με κίνδυνο να οδηγηθεί σε διάλυση η ευρωζώνη, παρασύροντας σε νέα καταστροφή την παγκόσμια οικονομία ή να δημιουργηθεί ευρωζώνη δύο ταχυτήτων. Θεμελιώδη ερωτήματα, που ήταν εκτός ατζέντας τα προηγούμενα χρόνια ξανάρχονται στην επιφάνεια. «Έχει μέλλον η ευρωζώνη;», «Έχει μέλλον η Ελλάδα στο ευρώ;». Οι απαντήσεις δεν είναι ούτε αυτονόητες, ούτε μονοσήμαντες. Στο 10ο σέλιδο αφιέρωμα της «Κ.Ε.» διαπραττεύει οικονομολόγοι από χώρες της Ε.Ε., τις ΗΠΑ και την Ελλάδα, με τις διαφορετικές απόψεις τους φωτίζουν κρίσιμες πτυχές της σημερινής κρίσης και διατυπώνουν προτάσεις για το ευρωπαϊκό μέλλον, αλλά και για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας το οποίο άλλοι βλέπουν εντός κι άλλοι εκτός ευρώ.

Γράφουν οι:
James Galbraith
Jacques Sapir
Ansgar Belke
Ευκ. Τσακαλώτος
Π. Πετράκης
Κ. Λαπαβίτσας
Στ. Σκαπέρδας
Γ. Βαρουφάκης,
Jean-Paul Fitussi
Stefan Collignon
Γ. Δραγασάκης
Χρ. Πολυχρονίου
Benedicta Marzinotto
Γ. Σταθάκης
Δ. Παπαδημητρίου
Giuliano Amato
Marcello de Cecco

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΕΤΡΑΚΗΣΚαθηγητής
Οικονομικών
στο Πανεπιστήμιο
Αθηνών

Οι υποτιμήσεις δεν βοήθησαν τη χώρα

Η έξοδος της ελληνικής οικονομίας από την ευρωζώνη μπορεί να προέλθει μόνο ως αποτέλεσμα μιας σχετικής ελληνικής απόφασης. Είναι γεγονός ότι η απόφαση αυτή μπορεί να «υπαγορευτεί» από τους πιστωτές μας, αλλά σε γενικές γραμμές αποχώρηση μπορεί να ισχύσει

μόνο στη βάση της οικειοθελούς πρωτοβουλίας.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αρκετοί οικονομολόγοι, οι οποίοι καλόπιστα προτείνουν την οικειοθελή αποχώρηση ως λύση. Τονίζω τη λέξη καλόπιστα γιατί είναι προφανές ότι υπάρχουν και πολλοί οι οποίοι κακόπιστα καλλιεργούν τη σχετική συζήτηση για διάφορους λόγους: α) να δημιουργούν ένα κλίμα φόβου και καχυποψίας που στοχεύει σε στόχους που επιδιώκουν, β) να πετύχουν την έξοδο, αφού έτσι θα πληρωθούν τα Credit Default Swaps (CDS) των ελληνικών ομολόγων, γ) να προκαλέσουν τη δημιουργία ενός νέου «υποτιμημένου» νομίσματος και συνεπώς ο πλούτος που διαχειρίζονται στο εξωτερικό (είτε διότι έβγαλαν τα χρήματά τους έξω είτε διότι τα έχουν έξω) να έχει πολλαπλάσια αγοραστική δύναμη στο εσωτερικό κλπ.

Ποια είναι όμως η καλόπιστη λογική της εξόδου από την ευρωζώνη; Είναι η επιχειρηματολογία γύρω από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Με άλλα λόγια, θεωρείται ότι ακόμα και εάν πετύχουν όλα τα δημοσιονομικά προγράμματα εξυγίανσης, η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ευρωζώνης, με αποτέλεσμα τα προβλήματα του ισοζυγίου

πληρωμών να διατηρηθούν και η αποταμιευτική τάση να παραμείνει χαμηλή άρα και η δυνατότητα χρηματοδότησης των επενδύσεων. Έτσι, θα παράγεται ανεργία με αρνητικά επακόλουθα στο δημοσιονομικό έλλειμμα, οπότε και ο αρχικός στόχος της δημοσιονομικής εξυγίανσης θα καταρριφθεί ξανά.

Γι' αυτό απαιτείται έξοδος από το ευρώ και γενναία υποτίμηση για να δημιουργηθεί εξωτερικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην ελληνική οικονομία και γενναία μεταφορά εσωτερικών πόρων για την υποκατάσταση των εισαγωγών.

Στο σημείωμα αυτό δεν θα επιχειρηματολογήσω εναντίον των συγκεκριμένων σκέψεων με βάση τις καταστροφικές συνέπειες που θα έχει για τους Έλληνες και για τους Ευρωπαίους μία τέτοια έξοδος. Αυτό είναι αντικείμενο μιας ξεχωριστής ανάλυσης.

Στο σημείωμα αυτό όμως θα επιχειρηματολογήσω πολύ απλά με βάση την ίδια την εσωτερική λογική της παραπάνω πρότασης: Μα στη μεταπολεμική Ελλάδα έχουν γίνει τέσσερις σημαντικές υποτιμήσεις. Κατόρθωσε καμία από αυτές παρά ενός μικρού διαστήματος να αποκαταστήσει για μακρύ χρονικό διάστημα την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας;

Οχι βέβαια. Η χώρα δεν βοηθήθηκε. Αλλά έγιναν αρκετοί πολύ πλούσιοι.

Το πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας δεν λύνεται με την έξοδο από την ευρωζώνη. Πάνω απ' όλα είναι ζήτημα οικονομικού μοντέλου της οικονομίας. Ένα νέο μοντέλο το οποίο υπό την πίεση των περιστάσεων έχει αρχίσει σιγά σιγά να διαμορφώνεται. Δυστυχώς, όμως, μέχρι

στιγμής μόνο με αιχμή την οριζόντια μείωση των μισθών του δημόσιου τομέα και τη μείωση του κόστους της ιδιωτικής εργασίας. Όλες οι άλλες συνθήκες του βιώσιμου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης έχουν ξεχαστεί ή δραστηριοποιούνται πολύ αργά: επαναλειτούργια τραπεζικού συστήματος, κατάργηση μη παραγωγικών δημόσιων δαπανών, μείωση του κόστους (πέρα από το μισθολογικό κόστος) λειτουργίας του ιδιωτικού τομέα, εξωτερική χρηματοδότηση της οικονομίας, επενδύσεις στη δευτεροβάθμια παιδεία και διασύνδεση του πανεπιστημίου με την κοινωνία και την οικονομία κλπ. Επειδή ξεχάστηκαν αυτά συζητάμε για το ζήτημα της εξόδου!

«Να αποχωρήσουν άμεσα οι χώρες του Νότου»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Με τον
JACQUES
SAPIRΓάλλος
ακαδημαϊκός,
οικονομολόγος,
διευθυντής του
Ερευνητικού
Κέντρου
Βιομηχανικών
Σπουδών.

Συνδυασμένη αποχώρηση των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου από μια αποτυχημένη και νεκρή ευρωζώνη, προτείνει ο γάλλος οικονομολόγος Jacques Sapir, ο οποίος χαρακτηρίζει τρομακτικό το οικονομικό και κοινωνικό κόστος της παραμονής της χώρας μας στο ευρώ.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχει μέλλον η ευρωζώνη υπό τις παρούσες πολιτικές;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εως τώρα η ευρωζώνη δείχνει ότι δεν έχει μέλλον. Κατά τη δημιουργία της υπήρχε η ελπίδα ότι θα ενώσει διαφορετικές και αποκλίνουσες οικονομίες. Αυτό θα μπορούσε να είχε συμβεί αλλά με δύο προϋποθέσεις: Πρώτον, ότι θα είχε δημιουργηθεί το ισόποσο ενός ομοσπονδιακού προϋπολογισμού, όχι μικρότερου του 12% του ΑΕΠ, το οποίο θα επέτρεπε μεγάλες μεταφορές χρημάτων σε χώρες με χαμηλή παραγωγικότητα και οικονομική δραστηριότητα. Δεύτερον, οι κανόνες που διέπουν την ΕΚΤ είχαν σχεδιασθεί πολύ διαφορετικά, υποδεικνύοντας ειδικότερα την ευθύνη της για την οικονομική ανάπτυξη, μαζί με την αποφυγή των υπερτιμήσεων.

Γνωρίζουμε πολύ καλά πως όταν σε μια νομισματική ένωση έχουμε ευρέως ετερογενείς καταστάσεις, η ανταλλακτική αξία αυτής της ένωσης είναι να ανταποκριθεί στην ανταλλακτική αξία της ασθενέστερης

χώρας. Αντιθέτως, η ΕΚΤ άφησε το ευρώ να ανατιμηθεί απότομα μετά το 2002.

Στη πράξη η Γερμανία ήταν ανένδοτα αντίθετη σε κάθε ομοσπονδιακό προϋπολογισμό και επέβαλε τη θέση της στην ΕΚΤ. Αυτό ισχύει σήμερα και καταδικάζει την ευρωζώνη. Το ευρώ δεν μπορεί να «δουλέψει» απλά με ένα συνδυασμό δημοσιονομικών πολιτικών κι ένα κοινό όριο ελλείμματος σε κάθε χώρα. Η λογική του ευρώ ήταν να οικοδομήσει μια αληθινή ομοσπονδία, αλλά αυτό συνεπάγεται ισχυρές επιδοτήσεις από μερικές χώρες σε κάποιες άλλες. Από τη στιγμή που η Γερμανία είναι αντίθετη πολιτικά και συνταγματικά σε αυτή τη λύση, το κοινό νόμισμα είναι νεκρό. Αλλά η συνειδητοποίηση αυτού του γεγονότος μπορεί να πάρει από ένα έως δύο χρόνια. Οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις θα είναι όμως δραμικές.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς πρέπει να αντιδράσουν οι χώρες του ευρωπαϊκού Νότου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καθώς οι κανόνες στην ευρωζώνη δεν πρόκειται να αλλάξουν, οι χώρες του Νότου -της Ελλάδας συμπεριλαμβανομένης- θα ήταν καλύτερο να υιοθετήσουν μια κοινή συμφωνία άμεσης αποχώρησης από το ευρώ αντί να προσπαθούν να μείνουν εκεί με κάθε κόστος. Κανείς δεν πρέπει να έχει ψευδαισθήσεις. Ο αποπληθωρισμός που επιβλήθηκε σε Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία και τώρα στην Ιταλία, δεν θα είναι μικρής διάρκειας. Θα διαρκέσει 5-6 χρόνια στη καλύτερη περίπτωση και δέκα στη χειρότερη. Το οικονομικό και

κοινωνικό κόστος της παραμονής στην ευρωζώνη θα είναι τρομακτικό. Το ίδιο ισχύει και για τη Γαλλία, η οποία θα είναι η επόμενη χώρα που θα πληγεί από την κρίση.

Ασφαλώς οι αποκαλούμενες χώρες του Νότου θα ήταν καλύτερο να σκεφτούν να ενώσουν τις δυνάμεις τους απέναντι στη Γερμανία. Δεν το έκαναν, και τώρα πληρώνουν το τίμημα της χωριστής τους αντιπαράθεσης με τη γερμανική ισχύ και αλαζονεία.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Μπορεί ωστόσο να μείνει η Ελλάδα στην ευρωζώνη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ειλικρινά, δεν βλέπω πιθανό να παραμείνει η Ελλάδα στην ευρωζώνη. Είναι αλήθεια ότι η εναλλακτική λύση, ο συνδυασμός αθέτησης πληρωμών των δημόσιων χρεών και σημαντικής υποτίμησης θα κοστίζει μεσοπρόθεσμα στον πληθυσμό λιγότερο απ' ό,τι μια μακρά περίοδος ύφεσης και δυσπραγίας. Η ελαστικότητα των τιμών σε εισαγωγές-εξαγωγές, ευνοούν αυτό το σενάριο. Το υποτιμητικό σοκ θα έχει βέβαια αρνητικές συνέπειες, που θα ξεπεραστούν όμως από θετικά γεγονότα και από την επανεκκίνηση της ανάπτυξης. Υπάρχουν τα παραδείγματα της Ρωσίας και της Αργεντινής. Στη Ρωσία είχαμε πολύ μεγάλη ανάπτυξη μετά την κρίση του Αυγούστου 1998 και αυτή η ανάπτυξη ήρθε πριν από την άνοδο των τιμών του πετρελαίου.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τι θα ακολουθήσει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η χρεοκοπία θα αποκλείσει τη Ελλάδα από τις χρηματοδοτικές αγορές για κάποιο διάστημα. Αλλά μ' ένα νέο

νόμισμα οι κανόνες της κεντρικής τράπεζας μπορούν να αλλάξουν. Αλλωστε η Ευρώπη συνολικά δεν χρησιμοποιούσε τις αγορές για να χρηματοδοτήσει το χρέος της πριν από τα μέσα του '70.

Το ίδιο μπορεί να λεχθεί και για άλλες χώρες (Πορτογαλία-Ιταλία). Η καλύτερη επιλογή θα ήταν μια συντονισμένη έξοδος από την ευρωζώνη. Αλλά αυτό δεν φαίνεται πιθανό σύντομα. Η Ελλάδα πρέπει να αναγνωρίσει το γεγονός ότι είναι πιθανόν να φύγει από την ευρωζώνη πρώτα. Αλλά αυτό θα πυροδοτήσει αλυσιδωτές αντιδράσεις και η έξοδος άλλων χωρών μπορεί να συμβεί τους επόμενους 6-12 μήνες. Εάν η Ελλάδα αποχωρήσει από την ευρωζώνη, αυτό συνεπάγεται σημαντικά μέτρα. Πρώτον, οι τράπεζες είναι αναπόφευκτο να κρατικοποιηθούν. Δεύτερον, θα πρέπει να εγκατασταθεί σύντομα ένα ισχυρό σύστημα ελέγχου κεφαλαίων. Τρίτον, οι κανόνες χρηματοδότησης του ελλείμματος του προϋπολογισμού θα αλλάξουν. Τέταρτον, χρειάζεται συνδυασμένη πολιτική τιμών και εισοδήματος. Η αποχώρηση θα έχει οδυνηρές συνέπειες για τον πληθυσμό, λιγότερες όμως απ' ό,τι η συνέχιση της τρέχουσας πολιτικής. Ας δούμε την εναλλακτική: Με τη σημερινή πολιτική τα επόμενα τρία χρόνια το ΑΕΠ θα μειωθεί πιθανώς κατά 15% και τα εισοδήματα κατά 20%. Με την αθέτηση πληρωμών και την υποτίμηση θα υπάρξει ένα άμεσο σοκ αλλά μετά η ανάπτυξη θα είναι ραγδαία.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΕΡΒΑΣ

ΕΧΕΙ ΖΩΗ Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ;

«Η επιλογή είναι μεταξύ καρκίνου και ανακοπής»

Ε

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Με τον

**JAMES K.
GALBRAITH**

Καθηγητής στο
Πανεπιστήμιο
Οστιν του Τέξας.

γκλιματικές» χαρακτηρίζει ο επιφανής οικονομολόγος Τζέιμς Κ. Γκαλμπρέιθ τις βίαιες πολιτικές λιτότητας που επιβάλλει η Ε.Ε. και το ΔΝΤ στην Ελλάδα, και λιποτρικές τις φοροεπιδρομές. Γιος ενός από τους τίτάνες οικονομολόγους του 20ού αιώνα, ο Τζέιμς, όπως είναι γνωστός σε φίλους και συναδέλφους, δεν έχει συνηθίσει να μασάει τα λόγια του. Η «Κ.Ε.» συνομίλησε μαζί του πρόσφατα για την κρίση στην Ελλάδα και την ευρωζώνη γενικότερα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ηοσταν σχετικά πρόσφατα στην Ελλάδα, οπότε θα ήθελα τις εκτιμήσεις σας για το τι συμβαίνει στη χώρα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Ελλάδα καταστρέφεται. Αυτό είναι ξεκάθαρο. Καταστρέφεται εσκεμμένα και μεθοδευμένα. Αυτή είναι η εγκληματική πολιτική της Ε.Ε. και του ΔΝΤ απέναντι σε μια χώρα που έχασε τον έλεγχο της δημοσιονομικής της κατάστασης. Τα μέτρα που εφαρμόζονται δεν στοχεύουν σε μεταρρύθμιση της οικονομίας (αφελής, τουλάχιστον, όποιος πιστεύει σε κάτι τέτοιο) αλλά σε παραδειγματισμό των υπολοίπων χωρών στην Ε.Ε. που αντιμετωπίζουν προβλήματα χρέους, όπως η Ιταλία. Οι δε φοροεπιδρομές είναι λιποτρικές και οδηγούν στην εξαθλίωση μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Χαρακτηρίσατε τις πολιτικές που εφαρμόζονται στην Ελλάδα ως μια πολιτική συλλογικής τιμωρίας. Από πότε μετετράπη σε πολιτική η τιμωρία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ακριβώς. Αυτό είναι που προσπαθώ να πω. Ότι τα μέτρα που εφαρμόζονται στην Ελλάδα δεν έχουν να κάνουν με καμιά προφανή οικονομική πολιτική. Αντιθέτως, στοχεύουν στην κατάρρευση της οικονομίας ως τιμωρία για το ότι η χώρα προκάλεσε πρόβλημα στην Ε.Ε. και για να δουν χώρες όπως η Ιταλία αυτή τη στιγμή, τι τους περιμένει σε περίπτωση που δεν προχωρήσουν σε «εξυγίανση» των δημόσιων οικονομικών τους. Η Ε.Ε. και η Γερμανία κυρίως δεν ενδιαφέρονται στο ελάχιστο πού θα καταλήξει η Ελλάδα. Αλλά στην Ελλάδα έχει ήδη ξεκινήσει μια

βαθιά διαδικασία κοινωνικής αποσύνθεσης, που αδυνατά να δω πώς θα τελειώσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς ακριβώς αντιλαμβάνοσαστε την κρίση στην ευρωζώνη;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η κρίση στην ευρωζώνη είναι μια τραπεζική κρίση που «ποζάρει» ως μια σειρά κρίσεων εθνικού χρέους και έχει γίνει περίπλοκη εξαιτίας αντιδραστικών οικονομικών ιδεών, μιας ελαττωματικής χρηματοοικονομικής αρχιτεκτονικής και ενός τοξικού πολιτικού περιβάλλοντος, κυρίως στη Γερμανία, στη Γαλλία, στην Ιταλία και στην Ελλάδα.

Όπως και στις ΗΠΑ, η ευρωπαϊκή τραπεζική κρίση είναι το προϊόν υπερδανεισμού σε αδύναμους δανειολήπτες, συμπεριλαμβανομένης της στεγαστικής αγοράς στην Ισπανία, της εμπορικής κτηματομεσιτικής αγοράς στην Ιρλανδία και του δημόσιου τομέα (εν μέρει για υποδομές) στην Ελλάδα. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες μόχλευσαν για να αγοράσουν τοξικές αμερικανικές υποθήκες και όταν αυτές κατέρρευσαν άρχισαν να ξεφορτώνουν τα αδύναμα κρατικά ομόλογα και να αγοράζουν ισχυρά κρατικά ομόλογα, ανεβάζοντας τις αποδόσεις και οδηγώντας τελικά όλη την ευρωπαϊκή περιφέρεια σε κρίση. Η Ελλάδα ήταν απλά το πρώτο ντόμινο στη γραμμή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Η οικονομία της Ελλάδας βυθίζεται κυριολεκτικά. Είναι η έξοδος από το ευρώ μια αληθινά βιώσιμη εναλλακτική λύση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αρχικά η λύση σε όλη την ευρωζώνη θα μπορούσε να λυθεί με μια κίνηση από την ΕΚΤ, αγοράζοντας ομόλογα από τις αδύναμες χώρες και αναχρηματοδοτώντας τα στη συνέχεια. Το επιχείρημα ενάντια σε αυτή την κίνηση λέγεται «ηθικός κίνδυνος», που ενισχύεται από παραδοσιακούς φόβους για πληθωρισμό, αλλά το πραγματικό ζήτημα είναι ότι αν γινόταν αυτό θα συνεπαγόταν απώλεια ελέγχου της κεντρικής τράπεζας από τους πιστωτές. Δράσεις ανάλογες με αυτές που έλαβε η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ –εθνικοποιώντας όλη την αγορά χαρτονομισμάτων, για παράδειγμα– θα ήταν απο-

κρουστικές για την ΕΚΤ, αν και αγοράζει κρατικά ομόλογα όταν φτάνει ο κόμπος στο χτένι. Αντ' αυτού, η ευρωζώνη κινήθηκε προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός τοξικού CDO που αποκαλείται Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας. Η Ελλάδα θα έπρεπε προ πολλού να έχει απαιτήσει μια τελική λύση του προβλήματός της. Τα νεοφιλελεύθερα οικονομικά μέτρα έχουν βυθίσει τη χώρα σε μια κατάσταση που είναι δύσκολο να δει κανείς πώς μπορεί να υπάρξει ελπίδα για το μέλλον. Η νέα συμφωνία θα διατηρήσει την ύφεση για τουλάχιστον μια δεκαετία, ή και περισσότερο, αν αντέξει και δεν έχει εκραγεί έως τότε η χώρα. Εάν υπήρχε μια ευκολή έξοδος από το ευρώ, η Ελλάδα θα έπρεπε να είχε ήδη φύγει. Αλλά η Ελλάδα δεν είναι Αργεντινή να εξάγει σόγια και πετρέλαιο στην Κίνα, και μια νόμιμη έξοδος από το ευρώ θα σήμαινε και έξοδος από την Ε.Ε. Αυτή είναι μια επιλογή που μόνο η Γερμανία μπορεί να κάνει. Για τους άλλους, εάν δεν υπάρξει μια μεταμόρφωση στη Βόρεια Ευρώπη, η επιλογή είναι ανάμεσα σε καρκίνο και ανακοπή καρδιάς.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Στο ενδιάμεσο, τι μπορεί να γίνει με εκείνες τις ελληνικές τράπεζες που ίσως καταρρεύσουν εξαιτίας του υψηλού κουρέματος στο χρέος των κρατικών ομολόγων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η κρατικοποίηση είναι μια λύση, αλλά το ερώτημα που τίθεται είναι από πού θα βρει τα κεφάλαια για τη συντήρησή τους η κυβέρνηση μιας χρεοκοπημένης χώρας. Δυστυχώς, σε τέτοιες περιπτώσεις δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις και όλες οι στρατηγικές συνοδεύονται από υψηλό κόστος. Μια άλλη λύση θα ήταν η ευρωπαϊκοποίηση τους. Κακά τα ψέματα, η Ελλάδα έχει ήδη χάσει σημαντικό μέρος της εθνικής της κυριαρχίας, αλλά αυτό φαίνεται να είναι το μέλλον στην ευρωζώνη, εφόσον φυσικά δεν καταρρεύσει όλη η οντότητα. Με μεσοβέζικες λύσεις δεν υπάρχει μέλλον για το συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό οικοδόμημα της Ε.Ε.

ΧΡΟΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ

«Η Ελλάδα υπό όρους έχει μέλλον στην ευρωζώνη»

**ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β.
ΠΑΠΑΔΗΜΗ-
ΤΡΙΟΥ**

Πρόεδρος του
Ινστιτούτου
Οικονομικών Levy
του Κολεγίου Bard
στη Νέα Υόρκη,
καθηγητής
Οικονομικών
στην έδρα
«Jerome Levy».

Οικονομολόγοι και σχολιαστές επιχειρηματολογούσαν για περισσότερο από μία δεκαετία ότι η ευρωζώνη ήταν καταδικασμένη να αποτύχει. Βασίζονταν στην υπόθεση ότι δεν άρσε στις αγορές το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη είχαν εγκαταλείψει τα δικά νομίσματά τους, όταν υιοθέτησαν το ευρώ, παραδίδοντας τη νομισματική πολιτική στο κέντρο. Ενώ το κέντρο ήταν χαρούμενο με την κεντρικοποίηση της νομισματικής πολιτικής υπό τη μεγαλοπρεπή αιγίδα της Bundesbank (με την ΕΚΤ σε ρόλο δεύτερου βιολιού), ταυτόχρονα δεν επιθυμούσε ποτέ τη δομή μιας δημοσιονομικής πολιτικής ικανής να χρηματοδοτεί βασικές δαπάνες.

Η αρχιτεκτονική της ευρωζώνης, ακόμη κι αν έμοιαζε με αυτή των πολιτειών στις ΗΠΑ, διέφερε με δύο βασικούς τρόπους. Πρώτον, ενώ οι πολιτείες των ΗΠΑ μπορούν και βασίζονται σε διαπεριφερειακά κανάλια αναδιανομής των δαπανών της κοινωνικής πρόνοιας (υγεία, συνταξιοδοτικό, προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας) από την Ουάσιγκτον προς τα νοικοκυριά, ελέγχοντας έναν προϋπολογισμό πάνω από το 20% του ΑΕΠ των ΗΠΑ, τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. λαμβάνουν πόρους από τα διαρθρωτικά ταμεία που δεν ήταν ποτέ επαρκής αφού ο συνολικός προϋπολογισμός τους αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 1% του ΑΕΠ της Ευρώπης. Επιπλέον, τα κράτη μέλη της ευρωζώνης είχαν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις οικονομικών και χρηματοπιστωτικών κρίσεων.

Δεύτερον, τα κριτήρια του Μάαστριχτ ήταν πολύ χαλαρά, επιτρέποντας εξωφρενικά υψηλά ελλείμματα του προϋπο-

λογισμού και αναλογίες δημόσιου χρέους. Οι περισσότεροι από τους επικριτές της Συνθήκης του Μάαστριχτ που προερχόντουσαν από την αριστερά πρόβαλαν πάντα το επιχείρημα ότι τα κριτήρια του Μάαστριχτ ήταν πάρα πολύ σφικτά, εμποδίζοντας τα κράτη-μέλη να αυξήσουν αρκετά τη συνολική ζήτηση, ώστε να κρατήσουν τις οικονομίες τους σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης. Αναμφίβολα, οι κρατικές δαπάνες ήταν ανεπαρκείς σε ολόκληρη την Ευρώπη, όπως αποδεικνύεται από την επίμονη υψηλή ανεργία και αναμικτή ανάπτυξη σε πολλές χώρες. Αλλά δεδομένου του γεγονότος ότι αυτές οι χώρες ουσιαστικά δαπανούσαν και δανειζόντουσαν σε ξένο νόμισμα, τα κριτήρια του Μάαστριχτ επέτρεπαν ελλείμματα και επίπεδα χρέους που ήταν ακατάλληλα.

Το σκεπτικό ήταν ότι η πειθαρχία της αγοράς θα επιβάλει όρια στο χρέος και στο έλλειμμα ακόμη χαμηλότερα από αυτά της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Αλλά δίχως μια δημοσιονομική αρχή στο κέντρο, η πρώτη σοβαρή οικονομική ή χρηματοοικονομική κρίση αποκάλυψε την ελαττωματική δομή της ευρωζώνης. Μια οικονομική κρίση θα προκαλούσε αύξηση στα ελλείμματα και τα επίπεδα χρέους των κρατών-μελών και οι αγορές θα αρχίσουν να συνειδητοποιούν ότι αυτά τα κράτη-μέλη είναι δίχως τη στήριξη ενός Ευρωπαϊκού Θησαυροφυλακίου. Και ακριβώς αυτό είναι που έχει συμβεί.

Οι αγορές που το έβαλαν στα πόδια από την Ελλάδα, την Ιρλανδία και τώρα από την Ιταλία χρειαζόντουσαν να πάνε σε άλλες περιοχές του ευρώ χρέους, επειδή υπάρχει ακόμη η επιθυμία να διατηρήσουν χρέος σε νόμισμα του ευρώ, καθώς το ευρώ είναι ένα ισχυρό νόμισμα και ένα μεγάλο μέρος του κόσμου θέλει να αγοράσει τις ευρωπαϊκές εξαγωγές. Όμως,

η γερμανία είναι καθαρός εξαγωγέας με σχετικά μικρό έλλειμμα και είναι δύσκολο να αγοράσουν Γερμανικό χρέος. Ένας από τους μεγαλύτερους εκδότες χρέους ήταν η Ιταλία, και επικρατούσε ισχυρή πεποίθηση στις αγορές ότι επειδή το χρέος της Ιταλίας ήταν διογκωμένο, θα είναι «πολύ μεγάλο για να αποτύχει». Αλλά τώρα, με τη συμφωνία για «εθελοντικό» κούρεμα 50% του ελληνικού χρέους, κανένας συνετός επενδυτής δεν μπορεί πλέον να προσποιστεί ότι η Ιταλία, η Ισπανία ή ακόμη και η Γαλλία είναι ασφαλές μέρος για στοίχημα, και κανένας βαθμός εμπιστοσύνης στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν μπορεί πλέον να κρύψει τις ατέλειές της.

Από τη στιγμή που η αδυναμία της ευρωζώνης έχει γίνει κατανοητή, δεν είναι δύσκολο να δούμε τις λύσεις που θα διασφαλίσουν το μέλλον της. Αυτές περιλαμβάνουν: Πρώτον, ένα ολοκληρωμένο σχέδιο διάσωσης από την ΕΚΤ, η οποία θα μετατραπεί σε απεριόριστο δανειστή εσχάτης ανάγκης με έναν ανάλογο τρόπο ενεργειών που ελήφθησαν από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, αγοράζοντας ουσιαστικά το σύνολο του χρέους των κρατών-μελών σε τιμή που θα εξασφαλίζει το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους κάτω από το 3%. Και, δεύτερον, τη δημιουργία μιας μόνιμης δημοσιονομικής ρύθμισης που θα αναπαράγει τη σχέση του Θησαυροφυλακίου των ΗΠΑ με τις πολιτείες των ΗΠΑ, αλλά με δημοσιονομικές μεταβιβάσεις μεγέθους κατάλληλου για τις ανάγκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα διανέμονται κάθε χρόνο σε κατά κεφαλήν βάση προς τα κράτη-μέλη για να χρηματοδοτούν ένα μεγάλο μέρος των δημοσιονομικών τους προσπαθειών. Με αυτές τις μεταρρυθμίσεις υλοποιημένες, η Ελλάδα θα έχει μια θέση στην ευρωζώνη.

Ε

ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ
ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣΚαθηγητής
Οικονομικών
στο Πανεπιστήμιο
Αθηνών.

κανε εντύπωση ότι ο κ. Παπαδήμος, στην πρώτη του ομιλία στη Βουλή, δεν είχε τίποτα να πει για το ευρωπαϊκό σκέλος της κρίσης. Αν η γενική κατεύθυνση της πολιτικής της ευρωζώνης είναι σωστή, γιατί βλέπουμε την Ιταλία να αντιμετωπίζει τόσο υψηλά επιτόκια; Γιατί το ΕFSF δυσκολεύεται να βρει τους αναγκαίους πόρους μέσα από τη μόχλευση; Πόσο παράξενη είναι η αναμενόμενη νέα ύφεση όταν όλες σχεδόν οι οικονομίες ακολουθούν ταυτόχρονα πολιτικές λιτότητας; Δεν ξέρω ποιο είναι το συγκριτικό πλεονέκτημα του νέου μας πρωθυπουργού, αλλά δεν φαίνεται να είναι η ικανότητα μιας ρεαλιστικής ανάλυσης, έστω αποτύπωσης, του παγκόσμιου οικονομικού πλαισίου.

Και χωρίς μια τέτοια αποτύπωση, η εγχώρια στρατηγική προχωρά χωρίς πυξίδα. Ποιος μπορεί να πιστέψει ότι θα φτάσουμε, όπως προβλέπεται από τους αντιπροσώπους των πιστωτών μας, σε ένα χρέος ίσο με το 120% του ΑΕΠ μέχρι το 2020, με ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης 2%-2,5%, επιτόκια στο 4,5% και ετήσια πρωτογενή πλεονάσματα της τάξης του 4%; Δεν κρίζει σοβαρής συζήτησης ότι (1) κάποια ποσά που θα εξασφαλιστούν από το πρόγραμμα του ΕΣΠΑ, (2) η επιχειρηματικότητα που θα επέλθει με τη φιλελευθεροποίηση των κλειστών επαγγελματιών και τον περιορισμό των γραφειοκρατικών εμποδίων και (3) οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας είναι ικανά να ανοίξουν το δρόμο της ανάπτυξης. Σε μια ύφεση, λίγες επενδύσεις γίνονται από τον ιδιωτικό τομέα, λίγοι εργαζόμενοι επενδύουν για να βελτιώσουν το ανθρώπινό τους κεφάλαιο και όλοι αποφεύγουν το ρίσκο, όχι γιατί υπάρχουν προβλήματα από

Χωρίς πυξίδα

την πλευρά της προσφοράς, αλλά γιατί δεν υπάρχει προοπτική για μελλοντική ζήτηση για προϊόντα, υπηρεσίες και θέσεις εργασίας.

Και όλα αυτά θα ίσχυαν, ακόμα και αν το εξωτερικό περιβάλλον ήταν σχετικά σταθερό. Στην πραγματικότητα, όμως, αντιμετωπίζουμε την πιθανότητα εντός του 2012 να έχουμε τη διάλυση του ευρώ. Δεν χρειάζεται να υπογραμμίσουμε άλλη μια φορά τις αστοχίες των προηγούμενων «τελικών» αποφάσεων της ευρωζώνης. Απλώς να επαναλάβουμε ότι το ευρωπαϊκό χρέος θέλει ευρωπαϊκή λύση, η ΕΚΤ πρέπει να μετασχηματιστεί σε κανονική κεντρική τράπεζα που θα παίξει τον ρόλο του έσχατου δανειστή, η δημοσιονομική και η νομισματική πολιτική της ευρωζώνης πρέπει να συντονίζεται σε σχέση με τις οικονομικές συνθήκες όλης της νομισματικής ένωσης και όχι βάσει των στρατηγικών επιλογών των πλουσιότερων βόρειων οικονομιών. Με λίγα λόγια, η υπάρχουσα οικονομική και χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική της ευρωζώνης ήταν εντελώς ακατάλληλη για να αντιμετωπίσει μια κρίση δοκιμάστηκε από την κρίση, και ή θα επανιδρυθεί ριζικά ή θα καταρρευσει.

Και για ένα επιπλέον λόγο. Πόσο κοινωνική ανεκτικότητα μπορεί να έχει μια στρατηγική που θέλει να περιορίσει μέχρι το 2012 τον ελληνικό δημόσιο τομέα στο 33%-35% του ΑΕΠ, σε αφρικανικά και λατινοαμερικανικά επίπεδα δηλαδή; Οι ευρωπαϊκές ελίτ δεν φαίνεται να έχουν σχέδιο για το πώς ο καπιταλισμός θα επανακαθορίσει τη σχέση του με τη δημοκρατία. Οι πολιτικές λιτότητας αποδομούν το κοινωνικό (αλλά και το πελατειακό) κράτος και, συγχρόνως μετά την κρίση του 2008, ούτε ο ιδιωτικός δανεισμός μπορεί να στηρίξει το επίπεδο ζωής των μεσαίων και κατώτερων στρωμάτων. Η μόνη συστημική απάντηση μέχρι στιγμής φαίνεται να είναι ο αυταρχισμός.

Η Ελλάδα, που βρίσκεται στο κέντρο των εξελίξεων από την άνοιξη του 2010, έπρεπε να ήταν και στο κέντρο των πρωτοβουλιών για μια άλλη στρατηγική, να ψάχνει συμμαχίες, εντός και εκτός Ελλάδος σε επίπεδο κρατών-μελών, αλλά και κοινωνικών ομάδων, που θα άνοιγαν όλα τα ζητήματα τα οποία έχουν προκύψει. Ακούγεται, βέβαια, το επιχείρημα ότι έχουμε χάσει τόσο την αξιοπιστία μας, με το πώς διαχειριστήκαμε το χρέος μας, ώστε δεν είμαστε σε θέση να πάρουμε καμία πρωτοβουλία. Μόνο που το ζητούμενο δεν είναι να ξαναβρούμε την αξιοπιστία μας με αυτούς που προωθούν αναποτελεσματικές και αντικοινωνικές πολιτικές για τη σωτηρία μας. Είναι να βρούμε την αυτοπεποίθηση να υποστηρίξουμε μια διέξοδο που βασίζεται σε άλλες θεωρήσεις της πραγματικότητας, με άλλες οικονομικές και κοινωνικές προτεραιότητες, στηριζόμενοι σε άλλες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις.

Δύο διαδικασίες θα χρειάζονταν στην Ευρώπη και στην Ελλάδα για να ανατραπούν η λιτότητα, ο αυταρχισμός και η συρρίκνωση της δημοκρατίας: Πρώτον, να έρθουν νέες κοινωνικές δυνάμεις στο προσκήνιο που θα απαιτούσαν οι δικές τους ανάγκες να αποτελούν μέρος της λύσης και όχι του προβλήματος. Και, δεύτερον, αυτές οι δυνάμεις να επιβάλουν την επιστροφή της δημοκρατίας και την ανάδειξη διαφορετικών επιλογών και προτάσεων. Πολύ φοβάμαι ότι η κυβέρνηση Παπαδήμου ήταν μια επιλογή των ελίτ για να μπλοκαριστούν και οι δύο διαδικασίες. Συνεχίζουμε, δηλαδή, χωρίς πυξίδα για νέα επεισόδια στο σίριαλ της κρίσης.

Το τέλος του παιχνιδιού είναι η βιωσιμότητα του χρέους

Υ

BENEDICTA
MARZINOTTOΟικονομολόγος,
ερευνήτρια
στο Βελγικό
Ινστιτούτο
Bruegel.

πάρχει μια πτυχή στην ευρωζώνη που κατανοήθηκε ελάχιστα εξ αρχής. Χώρες μιας νομισματικής ένωσης εκδίδουν χρέος σε «ξένο» γι' αυτές νόμισμα. Καθώς δεν το ελέγχουν, δεν μπορούν να το χρησιμοποιήσουν για να ελαφρύνουν το βάρος του χρέους μέσω της υποτίμησης και του πληθωρισμού. Οι εθνικές κυβερνήσεις μπορούν να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του χρέους μόνο μέσω διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και οικονομικής ανάπτυξης. Η δημοσιονομική περιστολή πρέπει να αποτελεί μόνο μια μεταβατική φάση.

Η Ελλάδα ακολούθησε απειθάρχτη δημοσιονομική πολιτική επί χρόνια, πριν και μετά την εισαγωγή του ευρώ. Στην αρχή οι αγορές δεν έδωσαν σημασία στην ελληνική (και όχι μόνο) δημοσιονομική κακή διαγωγή. Οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων συνέκλιναν εκπληκτικά από το 1999 έως το ξέσπασμα της κρίσης. Οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων αυξήθηκαν δραματικά το 2010 επειδή οι αγορές συνειδητοποίησαν ξαφνικά τη δική τους κακή εκτίμηση και όχι λόγω κάποιας απότομης επιδείνωσης των θεμελιωδών μεγέθων της χώρας.

Η μόλυνση διαχύθηκε για τον ίδιο ακριβώς λόγο: Οι αγορές συνειδητοποίησαν ότι οι χώρες με υψηλό δημόσιο χρέος δεν μπορούν να το αντιμετωπίσουν εκτός εάν εφαρμόσουν ή επιθυμούν να εφαρμόσουν διαρθρωτικές και αναπτυξιακές μεταρρυθμίσεις. Η Ιταλία είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Επιπλέον η μόλυνση ήταν τόσο διάσπαρτη λόγω της ευκολίας κίνησης των κεφαλαίων από χώρα σε χώρα. Στο μέσον της κρίσης, όταν η αποτροπή κινδύνου αυξάνει, υπάρχει πράγματι μια «πτώση κεφαλαίων» προς ασφαλέστερες χώρες...

Μια Ευρώπη δύο ταχυτήτων δεν είναι η λύση στο πρόβλημα. Ενα δεύτερο, «μαλακό» ευρώ, για τη Ν. Ευρώπη, δεν εξαλείφει το γεγονός ότι μια χώρα εξακολουθεί να εκδίδει χρέος σε «ξένο» νόμισμα. Αυτό που συμβαίνει τώρα στην ευρωζώνη θα συμβεί σε μια διαφορετική νομισματική ένωση.

Τι κάνει τότε την ευρωζώνη βιώσιμη; Η τελική λύση δεν χρειάζεται να είναι η πολιτική ένωση, ότι κι αν σημαίνει αυτό. Η βιωσιμότητα του χρέους μπορεί να είναι αρκετή. Εάν όλα τα χρέη τεθούν σε βιώσιμο βηματισμό, τότε δεν θα υπάρχει κανένα τρομερό πρόβλημα με την έκδοση χρεών σε ξένο νόμισμα.

Ο δρόμος προς τα εκεί είναι βασικά εθνικός και περιλαμβάνει δομικές μεταρρυθμίσεις (π.χ. στο συνταξιοδοτικό) και οικονομική ανάπτυξη, όταν αυτή μπορεί να παραχθεί μέσω μιας πιο αποτελεσματικής και έξυπνης χρήσης των ταμείων συνοχής της Ε.Ε.

Η μετάβαση σ' αυτό το τέλος παιχνιδιού απαιτεί ισχυρή συνεργασία και φρέσκους πόρους. Είναι ευπρόσδεκτη εξέλιξη ότι οι νέοι κανόνες του Συμφώνου Σταθερότητας τιμωρούν την παράκαμψη από τους μεσοπρόθεσμους δημοσιονομικούς στόχους και τη μείωση του χρέους. Έπρεπε να έχουν υπολογιστεί από την αρχή. Η δημοσιονομική συνεργασία με τη μορφή της εκ των των προτέρων επιτήρησης των επιπέδων χρέους είναι απαραίτητη. Όμως δεν είναι ακόμη επαρκής. Κατά τη μετάβαση στη βιωσιμότητα του χρέους, οι χρηματοοικονομικές αγορές θα εξακολουθήσουν να στοιχηματίζουν κατά χωρών με υψηλό χρέος, θέτοντας τις προοπτικές τους σε κίνδυνο.

Εάν οι αγορές βλέπουν πράγματι προς το μέλλον, θα στοιχηματίσουν επίσης ενάντια σε χώρες με υψηλές μελλοντικές υποχρεώσεις, κάτι που αρχίζουν πιθανότατα να κάνουν μόλις τώρα. Θέτοντας ελέγχους στην κινητικότητα των κεφαλαίων δεν θα καταφέρουμε να σταματήσουμε τις πτήσεις ασφαλείας, κάτι που θα επηρεάσει σοβαρά την οικονομική ανάπτυξη και θα θέσει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα του χρέους, περισσότερο κι από την αύξηση των αποδόσεων.

Αντιθέτως, για να υποστηρίξουμε χώρες που υφίστανται επίθεση, χρειάζεται να τεθούν στο τραπέζι πραγματικοί πόροι. Η ΕΚΤ μπορεί να κάνει καλύτερα τη δουλειά μόνο εάν οι εθνικές κυβερνήσεις συμφωνήσουν να την υποστηρίξουν και αναλάβουν την υποχρέωση να αφιερώσουν ένα περιορισμένο ποσό εθνικών πόρων σε περίπτωση ανάγκης (π.χ. χρεοκοπίας, ας πούμε 1% των εισοδημάτων τους). Αυτό πρέπει να συνεχιστεί έως ότου όλες οι χώρες επιτύχουν βιώσιμα επίπεδα χρέους. Περαιτέρω πολιτικές ενσωμάτωσης και κοινών δομών αποτελούν τα πλέον πρόσφορα μέσα.

ΕΧΕΙ ΖΩΗ Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ;

T

**ΓΙΩΡΓΟΣ
ΣΤΑΘΑΚΗΣ**

Καθηγητής Πολιτικής
Οικονομίας στο
Πανεπιστήμιο Κρήτης.

ο δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας εδράζεται σε δύο απλούς παράγοντες. Πρώτον, αναφορικά με τα δημόσια έσοδα, αυτοί που κερδίζουν χρήματα δεν πληρώνουν φόρο εισοδήματος. Δεύτερον, αναφορικά με τις δαπάνες, αυτοί που διαχειρίζονται δημόσιους πόρους, τους χρησιμοποιούν και ως πηγή ατομικού πλουτισμού. Αυτοί οι δύο παράγοντες στήριξαν επί δύο δεκαετίες τη διατήρηση ενός πολιτικού συστήματος που εδραζόταν ακριβώς σε αυτή τη διττή υπόσταση του δημοσιονομικού προβλήματος. Το πολιτικό αυτό σύστημα επένδυσε παράλληλα και εφάρμοσε το μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας, την πλήρη απελευθέρωση των εξωτερικών συναλλαγών, τις μαζικές ιδιωτικοποιήσεις (τραπεζών, επικοινωνιών, υποδομών, μεταφορών), την πλήρη αυτονομία της ιδιωτικής οικονομίας και την κεντρική ανασυγκρότηση του κόσμου των επιχειρήσεων μέσω του χρηματιστηρίου. Το σκληρό νόμισμα (σκληρή δραχμή το 1996-2000 και το ευρώ στη συνέχεια), ήταν θεμελιακό στοιχείο του οικονομικού μετασχηματισμού λόγω της πλήρους εξάρτησης της νέας οικονομίας από τις ροές συναλλαγματικών πόρων (ναυτιλία, τουρισμός, ελληνικές επενδύσεις στα Βαλκάνια και την ανατολική Ευρώπη). Ο ξένος δανεισμός με τα χαμηλά επιτόκια συντήρησε τη δημόσια στήριξη της ιδιωτικής οικονομίας, τις «αγορές του αιώνα» και τους Ολυμπιακούς και φυσικά την ίδια την εντυπωσιακή οικονομική άνοδο (1996-2008).

Αυτές οι ίδιες κοινωνικές και πολιτικές ομάδες συντήρησαν την ίδια περίοδο την ιδέα ότι η Ελλάδα έχει μεγάλο κράτος, έχει πρόβλημα ανταγωνιστικότητας, ισχυρές συντεχνίες, υψηλούς μισθούς και δανείζεται προκειμένου να συντηρεί όλα τα παραπάνω. Η ενοχοποίηση των φτωχών και αδυνάμων ήταν μόνιμη, τη στιγμή που η σύγκριση ελληνικών και ευρωπαϊκών στατιστικών δεικτών έδειχνε ότι η μόνη απόκλιση της Ελλάδας και η αποκλειστική αιτία του μόνιμου ελλείμματος στον προ-υπολογισμό (5% του ΑΕΠ ή περίπου 7 δισ.), ήταν ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων και επιχειρήσεων. Αυτή η δομή που συσώρευε πλούτο και τον κατένειμε άνιαση επί χρόνια συντηρούσε ταυτόχρονα ένα πλήρως κατακερματισμένο σύστημα "παροχών" που διευκόλυνε τη συναίνεση, ένα κατακερματισμένο σύστημα που μαζί με την πλήρη εγκατάλειψη των δημόσιων θεσμών μετέτρεψε σε καρικατούρα την έννοια του υποτιθέμενου εκσυγχρονισμού.

Περί ευρώ, δραχμής και χρεοκοπίας

Με την κρίση, τα παραπάνω ακυρώθηκαν, πρωτίστως επειδή ακυρώθηκε η δυνατότητα νέου δανεισμού και συντήρησης των ελλειμμάτων. Η επιλογή του μνημονίου υποτίθεται ότι θα θεράπευε τα προβλήματα μέσω της εσωτερικής υποτίμησης, της βίαιης προσαρμογής μισθών, συντάξεων και εισοδημάτων χωρίς να χρειαστεί να θυγούν οι βασικές δομές που μας κληροδότησε το παρελθόν. Για το λόγο αυτό απέτυχε παταγωδώς, καθώς δεν έβγαλε τα αίτια του δημοσιονομικού προβλήματος, οπότε κάθε μέτρο περικοπής μετατρεπόταν σε σχεδόν ισοδύναμη ύφεση, που ακύρωνε το μέτρο αυτό. Τα μνημόνια έγιναν

δύο, τα μέτρα βάθυναν, η ελληνική οικονομία συρρικνώθηκε με απίστευτους ρυθμούς, το χρέος εκτοξεύθηκε, και η ευρωπαϊκή ψευδαίσθηση περί απομόνωσης του ελληνικού "ιού" μετατράπηκε σε κόλαση για την ίδια την Ε.Ε. Δύο διαδοχικές αποφάσεις (21 Ιουλίου, 27 Οκτωβρίου) έμειναν στα χαρτιά εν μέσω μιας κλιμακούμενης κρίσης που κτυπάει πλέον την πόρτα του Παρισιού και του Βερολίνου.

Κι όμως οι αποφάσεις της Ε.Ε. οδηγούσαν στη διαρκή κρίση του ευρώ, που ενώ απειλούσε με εξοβελισμό και επιστροφή στα εθνικά νομίσματα χώρες όπως η Ελλάδα και διαμόρφωνε γεωπολιτικές ζώνες με δύο νομίσματα, στην πραγματικότητα ανέβαλλε τη στιγμή που θα έπρεπε να αντιμετωπίσει την έλλειψη εργαλείων και πολιτικών σε μια νομισματική ένωση ημιτελούς και νεοφιλελεύθερης κοπής. Η γερμανική εμμονή στην απαρέγκλιτη δημοσιονομική πειθαρχία (hooverism) κάθε χώρας (τη στιγμή που η δημοσιονομική ενοποίηση έχει ακριβώς το αντίθετο νόημα, την αντιμετώπιση δηλαδή της ασύμμετρης συμπεριφοράς κάθε χώρας, ειδικά σε περιόδους κρίσης) φέρνει το ευρώ στα όρια της διάλυσης. Όπως και ο κυβερνισμός το 1929 που οδήγησε σε βαθιά ύφεση, έτσι και σήμερα οι πρωτεργάτες του στην Ευρώπη μπορεί να αναθάρρησαν από τις ικανοποιητικές επιδόσεις της γερμανικής οικονομίας και των γειτονικών χωρών το 2010 και το 2011, αλλά ήδη βλέπουν την οικονομία τους στο τέλος του χρόνου να μπαίνει σε στασιμότητα και τις τράπεζές τους να έχουν συσσωρευμένη έκθεση σε δημόσια και ιδιωτικά χρέη, πλέον μη διαχειρίσιμα.

Η επιμονή είναι επιμονή, και οι στενοί ορίζοντες, στενοί ορίζοντες. Η ιδέα είναι απλή. Η εγκληματική ανεπάρκεια του πολιτικού κόσμου, του κόσμου της διαχείρισης της οικονομικής φύσκας, μπορεί να μετατραπεί σε συντεταγμένη ενοποίηση του πολιτικού κόσμου υπό την ανοικτή ηγεμονία τεχνοκρατικών κύκλων. Μία ιδέα ανιστόρητη, χωρίς προηγούμενο και με τυφλή προοπτική. Οι κοινωνίες σε περιόδους κρίσης χρειάζονται την επαναφορά της πολιτικής. Θέλουν το κράτος να επαναδιατάξει το οικονομικό σύστημα, να οχηματίσει βιώσιμες κοινωνικές συμμαχίες και να ανοίξει νέους πολιτικούς δρόμους. Αυτό έγινε με το Νιού Ντιλ στην Αμερική στη δεκαετία του '30, αυτό έγινε μεταπολεμικά στην Ευρώπη, αυτό χρειάζεται και σήμερα. Όσο συντομότερα τόσο καλύτερα.

Μέχρι τότε οι άγονες συζητήσεις περί ευρώ, δραχμής και επιλεκτικής, συντεταγμένης ή ανεξέλεγκτης χρεοκοπίας θα ανακυκλώνουν τα ίδια έωλα επιχειρήματα. Η Ευρώπη πρέπει να αλλάξει τώρα. Η Ελλάδα πρέπει να αλλάξει τώρα. Προς ακριβώς την αντίθετη κατεύθυνση.

Πού οδηγεί η συμφωνία της 26ης Οκτωβρίου και η εναλλακτική της λύση

H

συμφωνία της 26ης Οκτωβρίου, που η νέα κυβέρνηση έχει ως αρχικό σκοπό να επικυρώσει, θα διαιωνίσει τις υφιστάμενες συνταγές της τρόικας. Αν και οι λεπτομέρειες της συμφωνίας δεν είναι ακόμη γνωστές, αν κρίνουμε από τον τρόπο που υπολογίστηκε το «κούρεμα» της συμφωνίας του Ιουλίου, όλες οι ενδείξεις είναι πως το χρέος θα μειωθεί ελάχιστα και θα είναι μακροπρόθεσμα εξοντωτικό.

Επιπλέον, τα νέα ομόλογα θα διέπονται από το αγγλικό δίκαιο, ενώ αντί του ελληνικού δικαίου που τώρα διέπει τα περισσότερα ομόλογα που έχουν εκδοθεί πριν από το 2010. Αυτό σημαίνει πως θα είναι πολύ πιο δύσκολο να αθετηθεί το καινούριο χρέος σε σχέση με το παλιό. Επίσης, αν αργότερα η Ελλάδα φύγει από την ευρωζώνη αφού πρώτα επικυρώσει τη συμφωνία, θα είναι πολύ πιο δύσκολο να αλλάξουν τα καινούρια χρέη από ευρώ σε δραχμές απ' ό,τι αν τα χρέη συνέχιζαν να διέπονται από το ελληνικό δίκαιο.

Η συνεχιζόμενη πολιτική της εσωτερικής υποτίμησης είναι άγνωστο πως οδηγεί σε ύφεση με υψηλή ανεργία που κρατάει χρόνια. Η παρούσα εμπειρία της Ελλάδας στην ευρωζώνη είναι παρόμοια με αυτήν της Μεγάλης Βρετανίας μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο όταν η στερλίνα επέστρεψε με βάνουσο τρόπο στην προ του πολέμου ισοτιμία του Χρυσού Κανόνα. Κι όμως όλοι οι κόπιοι, όπως είχε προειδοποιήσει ο Κέινς, πήγαν χαμένοι, καθώς η χώρα χρειάστηκε να εγκαταλείψει ξανά τον Χρυσό Κανόνα μετά το Κραχ. Ενα βασικό στοιχείο που κάνει την εσωτερική υποτίμηση πολύ δύσκολη είναι πως, καθώς μισθοί και τιμές πέφτουν, η αξία των χρεών δεν προσαρμόζεται. Αυτό κάνει τα χρέη ακόμη πιο δυσβάστακτα, οδηγώντας σε μεγαλύτερες μειώσεις στην κατανάλωση και σε αθέτηση πληρωμών, τα οποία με τη σειρά τους οδηγούν σε περιστολή των πιστώσεων, περαιτέρω συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας και αύξηση της ανεργίας. Επειτα, ο κύκλος επαναλαμβάνεται.

**ΣΤΕΡΓΙΟΣ
ΣΚΑΠΕΡΔΑΣ**

Καθηγητής
Οικονομικών
University
of California,
Irvine.

Η λιτότητα και οι περικοπές των εισοδημάτων θα συνεχιστούν, με περαιτέρω αύξηση της ανεργίας και το τέλος της κατ'εφόρων να μην είναι ορατό. Οι νέοι, οι εξειδικευμένοι και όσοι μπορέσουν να βρουν εργασία στο εξωτερικό θα μεταναστεύσουν. Ετσι, τα πιο παραγωγικά τμήματα της κοινωνίας θα σταματήσουν να συνεισφέρουν, μειώνοντας κι άλλο τους φόρους και ασκώντας πρόσθετη πίεση στα δημόσια οικονομικά, στις συντάξεις και στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Λόγω των πολλών επισφαλών δανείων, οι ελληνικές τράπεζες πρώτα θα εθνικοποιηθούν και ύστερα θα πουληθούν σε ιδιώτες. Αυτοί οι ιδιώτες πιθανότατα θα είναι ξένοι, χωρίς τους δεσμούς εκείνους που κάνουν τις τράπεζες να ανταποκρίνονται στις τοπικές ανάγκες.

Η συνεχιζόμενη μείωση του εισοδήματος της χώρας δεν θα ελαφρύνει το βάρος του δημόσιου χρέους. Για να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση, ευρωπαϊοί αξιωματούχοι θα αναλάβουν τις θέσεις κλειδιά στον δημοσιονομικό μηχανισμό της χώρας. Όλες οι σημαντικές αποφάσεις που αφορούν τον ελληνικό λαό θα παίρνονται εκτός Ελλάδος. Στη χώρα θα υπάρχει μια επίφαση μόνο δημοκρατίας και εθνικής κυριαρχίας. Αυτό, πάντως είναι το ειρηνικό σενάριο, που αγνοεί τις συνέπειες που συνήθως έχει μια παρατεταμένη έλλειψη κυβερνητικής νομιμοποίησης: κοινωνικό χάος, άθνηση μαφιόζικων συμμοριών αλλά ίσως και κινήματα αντίστασης.

Επομένως, το σενάριο της επικύρωσης της συμφωνίας της 26ης Οκτωβρίου οδηγεί σε οικονομική, δημογραφική, κοινωνική και εθνική καταστροφή.

Εν αντιθέσει προς την κυρίαρχη άποψη στα ελληνικά ΜΜΕ, πολλοί ξένοι ανεξάρτητοι οικονομολογοί και παρατηρητές θεωρούν πως υπάρχει εναλλακτική λύση, που είναι μακροπρόθεσμα πολύ καλύτερη: η αθέτηση πληρωμών και η έξοδος από την ευρωζώνη.

Μια αθέτηση πληρωμών με ελληνική πρωτοβουλία θα κάνει τη χώρα ενεργό συμμετέχο στις διαπραγματεύσεις για το χρέος, αντί να είναι υπόθεση ιδιωτικών συζητήσεων ανάμεσα στη γερμανίδα καγκελάρια και τον γάλλο πρόεδρο. Μια τέτοια αθέτηση πληρωμών θα οδηγήσει σε ένα πιο βιώσιμο χρέος αλλά επίσης και σε πιθανή έξοδο από την ευρωζώνη.

Η έξοδος θα επιτρέψει να εναρμονιστεί η νομισματική πολιτική στις ανάγκες της χώρας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό εν μέσω της οικονομικής ύφεσης στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα, με τις πιστώσεις και τη ρευστότητα σοβαρά περιορισμένες, πλήττοντας βαριά τον ζωτικό τομέα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Η υποτίμηση του νέου νομίσματος θα βελτιώσει σημαντικά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα. Ο τουρισμός και οι εξαγωγές θα τονωθούν και οι εισαγωγές θα μειωθούν και θα υποκατασταθούν εν μέρει από την εγχώρια παραγωγή. Τα αιτήματα των εμπόρων, των εργαζομένων και των επιχειρηματιών θα ακούγονται στην Αθήνα αντί (να μην ακούγονται) στη Φραγκφούρτη και στις Βρυξέλλες.

Επιπλέον, η ευρωζώνη πιθανότατα θα συρρικνωθεί και η Ελλάδα μάλλον θα φύγει έτσι κι αλλιώς αργότερα με χειρότερους όρους. Το κόστος και τα προβλήματα μιας εξόδου θα επικεντρωθούν στο βραχυπρόθεσμο διάστημα, αλλά ένας καλύτερος σχεδιασμός και συντονισμός θα μπορούσαν πραγματικά να κάνουν τη διαφορά κατά τη διάρκεια της μετάβασης.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΡΑΓΑΣΑΚΗΣ

Ρήξη χωρίς αποκοπή

Τα όσα συμβαίνουν σήμερα στην Ευρώπη δεν θα έπρεπε να προκαλούν έκπληξη. Δεν υπάρχει καμία εξέλιξη που να μην είχε έγκαιρα προβλεφθεί. Η ελληνική κρίση ποτέ δεν ήταν παρά η μύτη του παγόβουνου. Τώρα το «παγόβουνο» βγαίνει στην κορυφή. Η επέκταση της κρίσης στην Ιταλία, πιθανώς και στη Γαλλία, το πιστοποιεί. Αυτό λοιπόν που ακόμη και δυνάμεις της αριστεράς με ευκολία αποκαλούν «κρίση του ευρώ», δεν είναι παρά μια κρίση του πολιτικού σχεδίου που το δημιούργησε.

Το ευρώ, ακόμη και στην ατελή μορφή του, πέτυχε μια υψηλή εξωτερική νομιμοποίηση. Αρχισε σε σύντομο χρόνο να εγκαθίσταται ως παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα. Η Ρωσία π.χ. έχει ήδη το 50% των συναλλαγματικών αποθεμάτων της σε ευρώ. Οι κοινωνικές και πολιτικές βάσεις του όμως, η λεγόμενη αρχιτεκτονική του ευρώ, αποδείχθηκε σαθρή. Διότι ενσωμάτωσε εξαρχής τη νεοφιλελεύθερη λογική και θεσμοθετούσε την εξουσία των αγορών επί της πολιτικής και επί της εργασίας. Ενώ το ευρώ νομιμοποιήθηκε εξωτερικά ως αποθεματικό νόμισμα, απονομιμοποιήθηκε εσωτερικά, αφού η ύπαρξή του ταυτίσθηκε με τη λιτότητα, την ανεργία, τη διεύρυνση των ταξικών και των περιφερειακών ανισοτήτων, που είναι η βάση της σημερινής κρίσης.

Είναι επομένως η συναίνεση ευρωπαϊκής δεξιάς και σοσιαλδημοκρατίας ο βασικός υπεύθυνος. Και είναι η ανεπάρκεια της αριστεράς και η αδυναμία των κινημάτων να σπάσουν την εν λόγω συναίνεση ένας δεύτερος συντελεστής. Διότι παρά τα ιδρυτικά του προβλήματα, πολλά μπορούσαν να διορθωθούν ή να αλλάξουν στην πορεία. Αν έγκαιρα εξόπλιζαν το ευρώ με έναν κοινό μηχανισμό δανεισμού, μέσω ευρωομολόγων, αν έστω και τώρα έδιναν στην ΕΚΤ τη δυνατότητα να λειτουργεί ως δανειστής ύστατης ανάγκης, αν τολμούσαν να επιβάλλουν κοινούς ευρωπαϊκούς φόρους στον πλούτο, για να χρηματοδοτήσουν πολιτικές απασχόλησης και πραγματικής σύγκλισης, τότε, ακόμη και τώρα, η κρίση θα μπορούσε να έχει τεθεί υπό έλεγχο.

Διότι, όπως έχει πλέον καταφανεί, όχι μόνο η Ελλάδα αλλά όλη η Ευρώπη κάθε-
ται πάνω σε ένα σωρό από χρέη, κρατικά, τραπεζικά, ιδιωτικά. Ούτε η Γερμανία

είναι έξω απ' αυτό. Αρα, μόνο μια κοινή πανευρωπαϊκή πολιτική ακύρωσης ή απόσβεσης του παλιού χρέους –οι τεχνικές λύσεις έχουν προταθεί– θα μπορούσε να βγάλει την Ευρώπη από το φαύλο κύκλο των χρεών της λιτότητας και της ύφεσης.

Για τον κόσμο της εργασίας και τους λαούς της Ευρώπης το θέμα δεν είναι η εθνική αναδίπλωση, δεν είναι πώς να στραφεί η μία χώρα ενάντια στην άλλη, με νομισματικούς και άλλους οικονομικούς πολέμους, που εύσχημα λέγονται «ανταγωνισμός», αλλά η επανίδρυση της Ευρώπης στη βάση της αλληλεγγύης.

Το μέλλον της Ευρώπης είναι συυφασμένο λοιπόν με το μέλλον των κοινωνικών και των πολιτικών αγώνων για την αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών στην Ευρώπη και στην κάθε χώρα ξεχωριστά. Για να σωθεί το ευρώ πρέπει να σπάσουν τα ταξικά και νεοφιλελεύθερα δεσμά του, να γίνει ένα πραγματικά κοινό νόμισμα στην υπηρεσία των λαών, και όχι των τραπεζιτών και των πολυεθνικών της Ευρώπης.

Αυτό θα καθορίσει και τη δική μας πορεία.

Το θέμα δεν είναι να επιλέξουμε ανάμεσα σε ένα ευρώ της κοινωνικής δυστυχίας και σε μια δραχμή της κοινωνικής συμφοράς, αλλά να δημιουργήσουμε τους όρους για την ανασύνταξη της κοινωνίας και την ουσιαστική επανένταξη στις ευρωπαϊκές εξελίξεις, από τις οποίες επί της ουσίας έχουμε αποκοπεί, με όρους ουσιαστικής δημοκρατίας, πλήρους απασχόλησης, κοινωνικής δικαιοσύνης, εθνικής αξιοπρέπειας και ισότιμης συνεργασίας.

Η πολιτική, που εκβιαστικά μας ζητούν να εφαρμόσουμε, είναι μια ακραία εκδοχή της ίδιας που διαλύει και αποσυνθέτει την Ευρώπη. Είναι μια σκληρή, βάνουση εκδοχή μιας στρατηγικής που επεκτείνεται σε όλο τον κόσμο, με στόχο την απορρόφηση του κόστους της κρίσης από τους λαούς. Η λογική «κάντε αυτά που σας λέμε και βλέπουμε», χωρίς κόκκινες γραμμές ή διασφαλίσεις για το αποτέλεσμα, έχει αποδειχθεί καταστροφική. Ο εκβιασμός είναι υπαρκτός και καθόλου καινούριος ή πρωτότυπος. Αλλά η απάντηση σ' αυτόν δεν είναι ούτε η υποταγή ούτε η αποκοπή. Μια οργανωμένη ρήξη με τις κυρίαρχες πολιτικές, χωρίς αποκοπή από το ευρωπαϊκό πλαίσιο, μαζί με τους λαούς της Ευρώπης, είναι η μόνη ορατή προοπτική, και θα περίμενε κανείς να είναι ήδη κοινός στόχος όλης της αριστεράς, σε Ελλάδα και Ευρώπη.

ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΜΕ ΤΗΝ
Κυριακάτικη
ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

27/11

Ο αγαπημένος μας ερμηνευτής σε ένα συλλεκτικό cd

ΜΙΧΑΛΗΣ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ

Δύο ΟΛΟΚΑΙΝΟΥΡΓΙΕΣ επιτυχίες
1. Σ' ΑΓΑΠΩ, 2. ΑΞΙΖΩ

ΕΧΕΙ ΖΩΗ Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ;

Α

**GIULIANO
AMATO**

*Καθηγητής
Συνταγματικού
και Συγκριτικού
Δικαίου στο
Πανεπιστήμιο
La Sapienza
της Ρώμης, ενώ
στο παρελθόν
έχει διατελέσει
πρωθυπουργός
της Ιταλίας.*

★ Την επιμέλεια των άρθρων των G. AMATO, J.-P. FITOUSSI και M. DE CECCCO έκανε ο Θανάσης Γιαλέκτορας.

Ευεργέτημα ή παγίδα;

Ακούμε την αλήθεια. Σε αυτήν την Ευρώπη στην οποία καθέννας μας τείνει να αισθάνεται τη συνύπαρξη με τον άλλον ως πηγή ενοχλήσεων και διασάρευτων δεσμών, κυρίως στην ευρωζώνη, έχουμε αρχίσει να κοιτάμε έξω τις άλλες ελεύθερες χώρες να κάνουν ό,τι θεωρούν σωστό για τις οικονομίες τους και τα νομίσματά τους και νιώθουμε γι' αυτές έναν ανομολόγητο φθόνο. Τα υπερκρεωμένα κράτη, υπό το βάρος των επαχθών όρων που υποχρεώνονται να υιοθετούν και αποδωγμένα από την αγορά, αμέσως μόλις η γερμανίδα καγκελάριας ή ο γάλλος πρόεδρος στραβουτσούνιασαν απέναντί τους, παρατηρούν ότι η Αγγλία και η Ιαπωνία, με χρέη εξίσου μεγάλα, απολαμβάνουν αρκετά καλύτερη μεταχείριση από την αγορά. Αλλά και στις ισχυρές χώρες, όπως η Γερμανία, μεγαλώνει η υσαρέσκεια, επειδή οι πολίτες τους θεωρούν ότι δαπανώνται ποσά για τη διάσωση άλλων. Καταλήγουμε έτσι να αισθανόμαστε όλοι μαζί ωσάν το ευρώ, αντί να είναι ένα μεγάλο και κοινό ευεργέτημα, να είναι μια παγίδα στην οποία έχουμε πιαστεί. Και καθώς είμαστε υποχρεωμένοι να είμαστε μαζί στην παγίδα, μοιάζει να θεωρούμε ότι το καλύτερο πράγμα για μας είναι το να αγνοούμε τους καλούς λόγους της συμβίωσής μας και να καβγαδίζουμε ο ένας με τον άλλον.

Ο Τιμοθί Γκάρτον Άς έγραψε ότι η Ευρώπη είναι σήμερα θέμα ζωικών συζητήσεων όσο ποτέ άλλοτε στο παρελθόν. Αλλά από αυτές τις συζητήσεις προκύπτει μια «κακοφωνία των εθνικών μας δημοκρατιών», όπου στο «οφείλετε να κάνετε αυτό» της Γερμανίας, απαντάει το «δεν μπορούμε» της Ελλάδας και στο «είναι θεμελιώδες» του Σαρκοζί απαντάει το «είναι αδύνατο» της Μέρκελ. Είναι ένα κλίμα κάκιστο, στο οποίο όλοι αντιλαμβάνονται ότι, για να σώσουμε το ευρώ, θα χρειάζομασαν περισσότερη συνεργασία μεταξύ μας και περισσότερη ολοκλήρωση. Αλλά καθώς είμαστε όλοι δυσαρεστημένοι και ενοχλημένοι ο ένας από τον άλλον, ενισχύεται αντίθετα ένα σύνδρο-

μο εχθρότητας που μπορεί να καταστήσει αδύνατα τα αναγκαία βήματα προς αυτές τις κατευθύνσεις. Με δυο λόγια, βρισκόμαστε ούτε λίγο ούτε πολύ στην κατάσταση των συζύγων που έχουν αρχίσει να λησμονούν το γιατί παντρεύτηκαν και βλέπουν μόνον τις αρνητικές πλευρές της συμβίωσής τους. Αν τίποτα δεν αλλάξει, θα οδηγηθούν πολύ γρήγορα στο διαζύγιο. Κι ωστόσο, αν βρισκόμαστε σε αυτήν την κατάσταση δεν είναι για τυχαίους λόγους, αλλά επειδή η πιο καταστροφική οικονομική κρίση της ιστορίας μας βρήκε σε μια φάση μετάβασης, στην οποία είχαμε μεν το ενιαίο νόμισμα αλλά, με μεγάλη βραδύτητα και με εξίσου μεγάλες αντιστάσεις, μόλις αρχίζαμε να προετοιμάζουμε τις κοινές πολιτικές και τα εργαλεία για να το κάνουμε να λειτουργεί καλύτερα και επομένως για να επωφελομαστε όλοι από αυτό με τον πιο ικανοποιητικό τρόπο.

Ηδη τα προηγούμενα χρόνια, μετά τις πρώτες καταστρατηγήσεις των παραμέτρων του Μάαστριχτ, είχαμε αντιληφθεί ότι έπρεπε να προχωρήσουμε πέρα από τις υπάρχουσες διαδικασίες συντονισμού. Η κρίση μάς υποχρέωσε να το κάνουμε. Υποχρεωθήκαμε έτσι να προσδιορίσουμε κοινούς δείκτες στους εθνικούς προϋπολογισμούς, να επινοήσουμε το ταμείο διάσωσης των κρατών και έναν παρεμβατισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην αγορά κρατικών ομολόγων, που πριν από τρία μόνον χρόνια θα ήταν αδιανόητος. Αλλά αυτή ακριβώς η φάση ήταν εκείνη στην οποία είδαμε να μεγαλώνει η αμοιβαία μας δυσαρέσκεια. Και όχι τυχαία, επειδή ήταν τα νέα στοιχεία που αυτή η φάση εισήγαγε εκείνη που οδήγησε και σε χρηματικές πληρωμές των μεν προς όφελος των άλλων, συνοδευόμενες από πλήγματα αυστηρής λιτότητας που θέλησαν οι μεν σε βάρος των άλλων. Άς το παραδεχθούμε, δεν είναι εύκολο να αγαπιόμαστε σε μια τέτοια κατάσταση. Γι' αυτό και είναι θεμελιώδες να συνεχίσουμε να αγαπάμε το ευρωπαϊκό σχέδιο, στο οποίο όλοι συμμετέχουμε, και να συνε-

χίσουμε επιπλέον να κατανοούμε τη σταθερή ωφέλεια, για όλους και για τον καθένα μας, αυτού του ενιαίου νομίσματος που σήμερα φαίνεται να μας ζητάει τόσες θυσίες. Είναι αλήθεια ότι αυτή τη στιγμή μας φαίνονται όχι μόνον πιο ελεύθερες αλλά και πιο ικανές να αντιμετωπίζουν την αγορά χώρες όπως η Αγγλία και η Ιαπωνία, που μπορούν να χειρίζονται τη δική τους νομισματική πολιτική σε συνάρτηση με τις δικές τους αποκλειστικές ανάγκες και, στη χειρότερη περίπτωση, να υιοθετούν τα νομίσματά τους και έτσι να μπορούν να ανακάμπτουν. Γνωρίζουμε όμως πολύ καλά ότι αυτά τα όπλα όχι μόνον δεν μας προστατεύουν καθόλου απέναντι στους χειρότερους κινδύνους, αλλά και μπορούν έπειτα να στραφούν εναντίον εκείνου που τα χρησιμοποιεί, αποκλείοντας την πρόσβαση στη χρηματοπιστωτική αγορά και οδηγώντας τελικά σε πλήγματα ακόμα χειρότερα από εκείνα που επιβλήθηκαν πρώτα στην Ελλάδα και τώρα σε μεγάλο βαθμό και στην ίδια την Ιταλία.

Είναι καλύτερο επομένως να καταστήσουμε λιγότερο δύσκολη τη συμβίωσή μας, γνωρίζοντας εξάλλου ότι δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις. Ετσι, όταν ζητούν για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα το ρόλο του τελευταίου εγγυητή των δημόσιων χρεών μας, έ-τσι όπως συμβαίνει –λένε– και με τις άλλες κεντρικές τράπεζες, ζητούν στην πραγματικότητα κάτι περισσότερο και κάτι διαφορετικό. Οι άλλες είναι κεντρικές τράπεζες κρατών, που εγγυώνται το δημόσιο χρέος των ίδιων των κρατών και επομένως εγγυώνται ένα χρέος που βαραίνει πάνω σε όλους τους φορολογούμενους των κρατών αυτών. Απέναντι στη δική μας κεντρική τράπεζα και το νόμισμα που αυτή διαχειρίζεται δεν υπάρχει ένα κράτος, αλλά υπάρχουν, προς το παρόν, δεκαεπτά κράτη. Υπάρχουν επομένως δεκαεπτά δημόσια χρέη, με αποτέλεσμα κάθε εγγύηση που δίνεται από ένα κοινό θεσμό να βιώνεται διαφορετικά από τους φορολογούμενους των διάφορων κρατών. Γι' αυ-

τό, στον γερμανό φορολογούμενο δεν ζητούν αφοσίωση προς τη δική του πατρίδα, αλλά ζητούν αλληλεγγύη προς τους άλλους, έστω στο όνομα ενός κοινού συμφέροντος. Μας θυμίζουν ότι κάτι παρόμοιο συνέβη στα πρώτα χρόνια ζωής των Ηνωμένων Πολιτειών, όταν ζητήθηκε από την Ομοσπονδία να αναλάβει το χρέος των πιο αδύναμων κρατών-μελών. Η Βιρτζίνια αντιτάχθηκε αλλά τελικά και αυτή το αποδέχθηκε. Αυτό είναι αληθινό και είναι χρήσιμο να το υπενθυμίζουμε στους Γερμανούς. Αλλά είναι επίσης αληθινό ότι σε εκείνη την περίπτωση τα κράτη-μέλη ήταν ήδη ενωμένα σε ένα ομοσπονδιακό κράτος. Εμείς δεν είμαστε. Επομένως, Επομένως ο κόσμος είναι μια θάλασσα σε καταιγίδα, υψώνονται πελώρια κύματα και κινδυνεύουμε καθημερινά να προσκρούσουμε σε σκοπέλους που δεν γνωρίζουμε.

Δεν υπάρχουν μόνον το χρέος και τα spread, υπάρχει και ένας δρόμος ανάπτυξης που πρέπει να τον βρούμε σε μια αγορά στην οποία αναπτύσσονται και παράγονται ήδη τόσο πολλοί. Υπάρχει ένας πλανήτης του οποίου η βιωσιμότητα γίνεται όλο και πιο επισφαλής και υπάρχει και μια διεθνής συνεργασία, στην οποία για όλα αυτά αποφασίζουν όλο και πιο ισχυροί συνομιλητές. Ισχυρή επομένως για όλους, και για την ίδια τη Γερμανία, ότι δεν συμφέρει να ρίχνει καθέναν τη βάρκα του μέσα σε μια τέτοια θάλασσα. Μπορεί να αισθανθεί προσωρινά πιο ελεύθερος, αλλά λίγο μετά μπορεί να τον καταπιούν τα κύματα. Σίγουρα δεν μπορούμε να κάνουμε με μια κίνηση την Ευρώπη τέλεια. Θα μπορούσαμε όμως τουλάχιστον να την κάνουμε πιο συμπληρωτική. Αν οι αναποφεικτα ταραγμένες μεταβάσεις προς την οικονομική ολοκλήρωση συνοδεύονταν από ευρωπαϊκές δράσεις φανερά ικανές να προωθήσουν την ανάπτυξη όλων, σίγουρα το κλίμα που υπάρχει μεταξύ μας θα άλλαζε. Και θα μπορούσαμε να δούμε ένα σκοπό στις θυσίες και στην αλληλεγγύη που η συμβίωσή μας απαιτεί.

Το αδιέξοδο του μονεταρισμού

Ε

**MARCELLO
DE CECCO**

*Καθηγητής
Οικονομικής
Ιστορίας
στη Scuola
Normale
Superiore
της Πίζας.*

δώ και πάνω από δύο χιλιάδες χρόνια, το νόμισμα είναι ένα από τα κυριότερα εργαλεία της εθνικής κυριαρχίας, καθώς το θέτουν σε κυκλοφορία αρχές και κυβερνήσεις είτε άμεσα είτε μέσω μιας κεντρικής τράπεζας και χρησιμοποιείται από αυτές για να χρηματοδοτεί τις δαπάνες τους, με μια μορφή «φορολόγησης χωρίς πολιτική αντιπροώπηση», όπως την αποκαλούν οι οργισμένοι πρωταγωνιστές της Αμερικανικής Επανάστασης του 1776. Το νόμισμα χρησιμοποιήθηκε επομένως για μια δόλια φορολογική καταπίεση ελάχιστα υποκείμενη σε πολιτικό έλεγχο, επειδή δεν έπληττε επιμέρους ομάδες πολιτών αλλά τον πληθυσμό γενικά, δεδομένου ότι όλοι χρησιμοποιούν το νόμισμα για να συναλλάσσονται, να πληρώνουν και να αποταμιεύουν.

Το ευρώ είναι το πρώτο πείραμα στην ιστορία ενός νομίσματος στον εκδόπη του οποίου, δηλαδή στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, απαγορεύεται από τα καταστατικά η αγορά ομολογιακών τίτλων που εκδίδουν τα ίδια τα κράτη. Αυτός ο κανόνας επιβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να ενάρητα κράτη να πληρώνουν, μέσω της ΕΚΤ, τα ελλείμματα των κρατών που δεν είναι δημοσιονομικά ενάρητα. Αν αυτός ο κανόνας τηρείται, τότε το δημόσιο χρέος κάθε κράτους οφείλουν να το διαχειριστούν μόνον με οικονομικά μέσα που υπάρχουν στο δημόσιο ταμείο του εν λόγω κράτους, δηλαδή με φορολογικά και όχι με νομισματικά μέσα. Εδώ έγκεται η πιο επαναστατική ανανέωση που εισήγαγε η ευρωπαϊκή νομισματική ένωση, ανατρέποντας μια πρακτική που ίσχυε επί πολλούς αιώνες. Τα κράτη-μέλη έχουν εθελοούσια απαρνηθεί τη νομισματική τους κυριαρχία. Δεν θα μπορούσε να τους την προμηθεύσει ούτε και μια υποθετική ομοσπονδιακή ευρωπαϊκή κυβέρνηση, ακόμα και αν αλλάξει ριζικά η νομισματική φιλοσοφία που ενέπνευσε τη Συμφωνία του Μάαστριχτ. Όταν με εκείνη τη συμφωνία, δημιουργήθηκε η ευρωπαϊκή νομισματική ένωση, ένας άγγλος οικονομολόγος, ο καθηγητής Άλαν Γουόλτερς, σύμβουλος της Μάργκαρετ Θάτσερ, εξέφρασε τον σκεπτικισμό του για τη χρονική διάρκεια της μελλοντικής ένωσης, λέγοντας ότι δεν είναι δυνατόν πρόσωπα με διαφορετικά αναστήματα να ντύονται με ρούχα ενός και μοναδικού μεγέθους («One size cannot fit all»).

Τα πρώτα δέκα χρόνια εμπειρίας της ευρωζώνης φαίνονται να τον διαψεύδουν, επειδή η παραδοσιακά ισοκυρία χώρα, η Γερμανία, χρειάζεται επί μακρόν μιαν επεκτατική νομισματική πολιτική, για να αντιμετωπίσει την αύξηση των δημοσίων δαπανών που προκλήθηκε από την ένωση με την Ανατολική Γερμανία. Οι γερμανικές ανάγκες, μαζί με τις γαλλικές, θα οδηγήσουν το 2003 ως το σημείο να ζητηθεί μια χαλάρωση του Συμφώνου Σταθερότητας, της δέσμησης δηλαδή να συκρατούνται τα

δημόσια ελλείμματα στο όριο του 3% του ΑΕΠ (δέσμησης που αναλήφθηκε από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης επειδή απουσίαζε η δημοσιονομική ολοκλήρωση, που θα έπρεπε να συνοδεύει τη νομισματική ολοκλήρωση η οποία επιτεύχθηκε με το ευρώ).

Σε αυτές τις συνθήκες φθινόβο νομισματικά ασθενέστερες χώρες, όπως η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ελλάδα, η Ιρλανδία, το Βέλγιο. Παρά τους νέους κανόνες σχετικά με τη διαχείριση των εθνικών δημόσιων χρεών, η νομισματική πολιτική που απαιτούσε τότε η Γερμανία πολύ ρητά, μέσω του υπουργού Λαφοντέν, συνέβαλε στη διόγκωση σε ορισμένες χώρες της ευρωζώνης μιας φούσκας στην αγορά ακινήτων παρόμοιας με εκείνη που δημιουργούνταν τα ίδια χρόνια στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς και στην υπερκρέωση των μεγάλων δημόσια ελλείμματα, όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, το Βέλγιο. Η έλευση στην Ευρώπη της τρομερής αμερικανικής οικονομικής κρίσης, το 2008-09, υποχρέωσε τα κράτη της ευρωζώνης να διασώσουν εκείνες τις ευρωπαϊκές τράπεζες που είχαν μεταόσει στην αμερικανική χρηματοπιστωτική κερδοσκοπία ή είχαν προκαλέσει με εύκολα δάνεια κερδοσκοπικές φούσκες στις χώρες τους.

Το κόστος αυτών των διασώσεων επιβά-ρυνε εξ ολοκλήρου τα δημόσια οικονομικά κάθε χώρας. Σε αυτό το σημείο, η πιστωτική φερεγγυότητα των κυβερνήσεων της ευρωζώνης έπρεπε να επιφορτιστεί με το βάρος των νέων δεσμεύσεων. Και επειδή ακόμη και οι πιο ισχυρές και δημοσιονομικά σχετικά πιο ενάρητες χώρες, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, έχουν δημόσια χρέη μεγάλα και πολύ διασκορπισμένα στις διεθνείς αγορές, άρχισε ένας αγώνας δρόμου για να κρατήσουν ψηλά τη δική τους οικονομική φερεγγυότητα, ακόμα και προσπαθώντας να χαμηλώσουν τη φερεγγυότητα των άλλων. Διεργάη έτσι η σύγκλιση μεταξύ των αποδόσεων των κρατικών ομολόγων των διάφορων χωρών του ευρώ και η τάση προς τη διαφοροποίηση επεδεινώθηκε, όταν αποκαλύφθηκαν οι συνθήκες οιονεί κερδοσκοπίας στις οποίες είχε οδηγήσει την ελληνική οικονομία η συντηρητική κυβέρνηση Καραμανλή.

Θα καθορώσει η δομή του ενιαίου νομίσματος να αντισταθεί στις φυγόκεντρικές τάσεις που εκδηλώθηκαν για τους λόγους που προανέφερα; Πιθανόν οι ισχυρές αντιστάσεις που εκδηλώνονται από τη γερμανική κυβέρνηση (την οποία ακολουθεί και η γαλλική κυβέρνηση) στο να προσφέρει βοήθεια στην Ελλάδα θα μετριαστούν από τη συνειδητοποίηση της πιθανότητας ότι, αν παρατεντώσουν το σκονί εναντίον της ελληνικής κυβέρνησης, μπορεί να διαλύσουν πρώτα το ευρώ και έπειτα ακόμη και την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά των εμπορευμάτων, στην οποία οι γερμανικές επιχειρήσεις πουλούν μεγάλο μέρος της παραγωγής τους. Παραμένει ωστόσο το αρχικό πρόβλημα του ενιαίου νομίσματος, το ότι είναι δηλαδή ένα νόμισμα χωρίς ένα κράτος, επειδή αυτή ήταν η βούληση των συνιδρυτών του. Μόνον προωθώντας την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, δηλαδή δημιουργώντας ένα ομοσπονδιακό ή ομοσπονδιακό κράτος και συνδέοντάς το με το χωρίς ιδιαιτερότητα νόμισμά μας, μπορούμε να βγούμε θετικά από το αδιέξοδο στο οποίο ο δογματικός μονεταρισμός, που ενέπνευσε τους πιο ισχυρούς από τους δημιουργούς του ευρώ, έχει ρίξει ολοκλήρη την Ευρώπη.

Ιδιωτική απληστία και δημόσια αρετή

Οι καλές λύσεις δεν υπάρχουν, αλλά ορισμένες λύσεις είναι καταστροφικές. Μια από τις μεγάλες διαφορές ανάμεσα στην οικονομική κρίση και στη δυναμική κρίση που ήδη προετοιμάζεται είναι το ότι η πρώτη είχε ως αιτία την (ιδιωτική) απληστία, ενώ η δεύτερη τη (δημόσια) αρετή. Τα κράτη-ιζήττες θέλουν να γίνουν κράτη-μυρμίγκια. Καθώς θεωρούνται ένοχα για τα υπερβολικά χρέη τους, αναζητούν στα γνωρίσματα μιας φαινομενικής αρετής που πρέπει να επιβληθεί –να εργαζόμαστε περισσότερο, να ξοδεύουμε λιγότερα– το κλειδί για μια επιστροφή στην ηθική.

Στην Ευρώπη αυτή η φιλοσοφία μεταφράζεται σε παράλυση των αποφάσεων. Υπάρχει μια αντίφαση ανάμεσα στις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε εκείνες της «αρετής». Οι πρώτες προϋποθέτουν την επιβεβαίωση μιας οικονομικής αλληλεγγύης, ενώ οι δεύτερες προϋποθέτουν ότι καθέναν θα βάλει τάξη στο δικό του σπίτι, όποιο και αν είναι το τίμημα που πρέπει να πληρώσει ο πληθυσμός. Από σύνοδο κορυφής σε σύνοδο κορυφής τα ημίμετρα που προτείνονται απρόθυμα δεν μπορούν να πείσουν, δεδομένου ότι εξ ορισμού στερούνται αξιοπιστίας. Τα προγράμματα λιτότητας διαδέχονται το ένα το άλλο στις λεγόμενες περιφερειακές χώρες, ώσπου σήμερα διαδίδονται και στην καρδιά της Ευρώπης.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η αρετή, επειδή είναι μεροληπτική και τμηματική, δεν καταρθώνει να αποκρύψει τον κινισμό της. Οι Ρεπουμπλικανόι, στρατευμένοι στη σταυροφορία τους εναντίον της big government, απορρίπτουν κάθε πρόγραμμα μείωσης του ελλείμματος και του χρέους που δεν βασίζεται σε περικοπές των δημόσιων και κοινωνικών δαπανών. Δεδομένου ότι εκείνοι που επωφελοούνται απ' αυτές τις δαπάνες είναι οι πιο αδύναμοι τμήρες του πληθυσμού, που ήδη δοκιμάζονται σκληρά από την οικονομική κρίση, είναι σαφές ότι αυτές οι περικοπές θα επιδείνωναν ακόμη περισσότερο τις ανισότητες, σε μια κοινωνία ήδη άνηση πέρα από κάθε λογικό όριο. Επομένως, αυτή τη φορά, και στις δύο όχθες

του Ατλαντικού, είναι η πολιτική περισσότερο και από τις αγορές εκείνη που προκαλεί συμφορές στον κόσμο. Στο βάθος, επικρατεί η ίδια εκείνη ιδέα που θεωρεί «κακή» μια υποθετική αναδιανομή (μεταξύ χωρών-μελών στην περίπτωση της Ευρώπης, μεταξύ πολιτών στην περίπτωση της Αμερικής).

Οι γερμανοί φορολογούμενοι δεν θέλουν να χρηματοδοτούν «τις διακοπές και τις συντάξεις» των Ελλήνων και οι πιο πλούσιοι Αμερικανοί αρνούνται να συμβάλλουν στην κοινωνική πρόνοια υπέρ των ασθενέστερων. Αυτό που παρουσιάζεται με το προσωπείο της αρετής –η επιστροφή σε ένα περισσότερο βιώσιμο επίπεδο δημόσιου χρέους– αποκάλυπεται έτσι ως αυτό που πραγματικά είναι: ο εγωισμός των εύπορων στρωμάτων. Πού θα οδηγηθούμε όμως αν κυριαρχήσει η «ενάρητη» λύση; Η φερεγγυότητα –δηλαδή η ικανότητα να εξοφλούμε τα χρέη μας– είναι ένα ζήτημα που αφορά το μέλλον και εξαρτάται, όπως όλοι γνωρίζουν, από την ποσότητα των εσόδων που θα έχουμε σε σύγκριση με τα ποσά που πρέπει να εξοφλήσουμε.

Τα πολύ αυστηρά προγράμματα λιτότητας περιορίζουν τις προοπτικές αυξημένων εσόδων, ενώ τα υψηλά επιτόκια ανεβάζουν στα ύψη τους τόκους που πρέπει να πληρωθούν. Με αυτόν τον τρόπο, η κερδοσκοπία αυτοεπιβεβαιώνεται, παράγοντας τις ίδιες τις συνθήκες της φερεγγυότητας: αύξηση των επιτοκίων και επομένως του κόστους εξυπηρέτησης του χρέους, που αντιστοιχίζεται αριθμητικά από τις περικοπές δαπανών και την αύξηση των φόρων. Αριθμητικά, δεδομένου ότι το πρόγραμμα λιτότητας αποδυναμώνει τις προοπτικές ανάπτυξης.

Μια πρόσφατη μελέτη (Φιτσιούσι και Τιμπό, 2011) κατέδειξε ότι, δίχως το πρόγραμμα λιτότητας και με ένα επιτόκιο ίσο με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, το ελληνικό χρέος ήταν κοντά στο όριο της βιωσιμότητας. Στην πραγματικότητα, όσο δεν υιοθετείται μια «αναδιανεμητική» λύση, η μολυσματική διάδοση της

κερδοσκοπίας κινδυνεύει να προκαλέσει μια αυξανόμενη αφερεγγυότητα στις χώρες της ευρωζώνης. Και όχι μόνον αυτό. Οι τράπεζες που κατέχουν κρατικά ομολόγα θα ζητούσαν ξανά τη βοήθεια των κρατών, τη στιγμή που τα τελευταία δεν θα ήταν πλέον σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτό το αίτημα. Οι υπεύθυνοι της ευρωζώνης παίζουν λοιπόν με τη φωτιά και κινδυνεύουν να σπρώξουν την Ευρώπη και τον κόσμο ολόκληρο σε μια νέα μεγάλη κρίση, η οποία θα μπορούσε να αποκαλυφθεί αβόσταχη για τους πληθυσμούς, που ήδη έχουν υποβληθεί σε σκληρές δοκιμασίες. Η ανισορροπία του ευρωπαϊκού οικοδομηματος οδηγεί σε μια πολιτική της ανημπόριας, η οποία με το πρόσχημα της εθνικής ευθύνης οργανώνει την ευρωπαϊκή ανευθυνότητα.

Θα δούμε αν η ευρωπαϊκή ηγεσία θα δεσμευτεί σε έναν πιο ομοσπονδιακό δρόμο –έκδοση ευρωομολόγων, χορήγηση στο ευρωπαϊκό Ταμείο της εξουσιοδότησης για χρηματοοικονομική σταθεροποίηση, επιτρέποντας στην ελληνική κυβέρνηση να εξαγοράζει τίτλους του δημόσιου χρέους της στη δευτερογενή αγορά, όσο απουσιάζει μια λύση πιο αποφασιστικά ομοσπονδιακή. Η αν αντίθετα θα συνεχίσει να αναζητεί απίθανες τεχνικές λύσεις, φοβούμενη να επιβεβαιώσει καθαρά μια ευρωπαϊκή αλληλεγγύη.

Είναι τόσο δύσκολο να κατανοήσουμε ότι η κερδοσκοπία που συντελείται σήμερα πηγάζει από την πολιτική αναποφασιστικότητα μάλλον παρά από τη δημοσιονομική κατάσταση της ευρωζώνης, που είναι γνωστό ότι είναι η πιο υγιής μεταξύ των μεγάλων αναπτυσσόμενων χωρών; Η αρχιτεκτονική της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης –ένα ομοσπονδιακό σύστημα νομισματικής πολιτικής, το οποίο όμως είναι ομοσπονδιακό σε ό,τι αφορά την πολιτική του προϋπολογισμού– είναι εκείνη που αποδεικνύεται αβόσταχη πολύ περισσότερο και από το δημόσιο χρέος των χωρών της ευρωζώνης.

Ο

**JEAN-PAUL
FITOUSSI**

*Οικονομολόγος,
καθηγητής
στο Ινστιτούτο
Πολιτικών
Επιστημών
του Παρισιού.*

ΕΧΕΙ ΖΩΗ Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ;

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Με τον

**ΚΩΣΤΑ
ΛΑΠΑΒΙΤΣΑ**

Καθηγητή
Οικονομικών
στο Πανεπιστήμιο
του Λονδίνου.

«Η Ελλάδα να κάνει αθέτηση πληρωμών»

Ζήτημα εβδομάδων θεωρεί τη διάλυση της ευρωζώνης ο καθηγητής Κ. Λαπαβίτσας και προτείνει ως μόνη εναλλακτική λύση την αθέτηση πληρωμών και έξοδο από την ΟΝΕ. Αναλυτικά:

ΕΡΩΤΗΣΗ: Βρισκόμαστε μπροστά στη διάλυση της ευρωζώνης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η διαδικασία διάλυσης είναι ήδη πολύ προχωρημένη. Η ΟΝΕ πάσχει από τεράστιες ανισορροπίες, όπου τα πλεονάσματα του κέντρου, κυρίως της Γερμανίας, αντιστοιχούν με ελλείμματα της περιφέρειας. Το χρέος που πνίγει την περιφέρεια είναι απόρροια αυτών των ανισορροπιών. Η λιτότητα κάνει τα πράγματα χειρότερα γιατί φέρνει ύφεση. Ακόμη και τα κράτη του κέντρου θα έχουν πλέον μεγάλα προβλήματα στην εξυπηρέτηση του χρέους τους. Για το λόγο αυτό οι χρηματοπιστωτικές αγορές ξεφορτώνονται τα ομόλογα άλλων χωρών και αγοράζουν γερμανικά που τα θεωρούν τα μόνα ασφαλή. Τις πρόσφατες μέρες ανέβηκαν τα σπρεντ της Ιταλίας, της Ισπανίας, του Βελγίου, αλλά και της Γαλλίας. Οσο ανεβαίνουν τα σπρεντ, τόσο ευνοείται η κερδοσκοπία και στην ουσία καταρρέει η αγορά κρατικών ομολόγων της Ευρώπης. Αν συνεχιστεί αυτή η πορεία, η διάλυση είναι θέμα εβδομάδων.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιοι κινδυνεύουν περισσότερο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Οι τράπεζες κέντρου και περιφέρειας που είναι εκτεθειμένες στο κρατικό χρέος. Στην πρώτη γραμμή βρίσκονται οι γαλλικές τράπεζες, που και μόνο η έκθεσή τους στα ιταλικά ομόλογα ίσως να ξεπερνάει τα 300 δισ. Πιθανή καταρρέυση των τραπεζών θα μας οδηγήσει σε πανευρωπαϊκή κρίση χωρίς προηγούμενο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Υπάρχει τρόπος θεσμικής παρέμβασης για διάσωση του ευρώ; Είναι δυνατή μια παρεμβατική κείνσιανή πολιτική;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο μόνος διαθέσιμος μηχανισμός είναι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, που ήδη παρεμβαίνει αγοράζοντας ιταλικά και ισπανικά ομόλογα. Πιέζεται να γιγαντώσει τις αγορές της διαθέτοντας ίσως και πάνω από 2 τρις. και υπερδιπλασιάζοντας τον ισολογισμό της. Αντιδρά όμως η Γερμανία που έχει σοβαρούς λόγους από τη δική της σκοπιά. Πρώτον, η παρέμβαση της ΕΚΤ θα ήταν απλώς παράταση χρόνου που από μόνη της δεν θα μπορούσε να λύσει τις βασικές ανισορροπίες της ΟΝΕ. Δεύτερον, ο δανεισμός θα έθετε σε κίνδυνο την αξιοπιστία της ΕΚΤ και άρα το ίδιο το ευρώ. Κείνσιανή λύση είναι εξαιρετικά δύσκολη διότι το ευρώ φτιάχτηκε για να προωθηθεί τα συμφέροντα των μεγάλων τραπεζών, των μεγάλων επιχειρήσεων και των χωρών του κέντρου. Αν υπάρχει δομική λύση, αυτή θα έχει «γερμανικά» χαρακτηριστικά, δηλαδή δημοσιονομικό έλεγ-

χο από το Βερολίνο, κυρώσεις για τους «άτακτους» και τεράστια πίεση στους εργαζόμενους για να ανεβεί η ανταγωνιστικότητα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τι μπορεί να κάνει η Ελλάδα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Ελλάδα θα έπρεπε να είχε κάνει αθέτηση πληρωμών στο δημόσιο χρέος και έξοδο από την ΟΝΕ με δικιά της πρωτοβουλία και συντεταγμένα ήδη από τις αρχές του 2010. Θα είχαμε αποφύγει την τραγική καταστροφή που ζούμε από το μνημόνιο και μετά, με συρρίκνωση του ΑΕΠ ίσως και 7% μόνο το 2011, επίσημη ανεργία πάνω από 18%, απίλυτη κατάρρευση των επενδύσεων και δημόσιο χρέος εκτός ελέγχου. Δεν βλέπω τι θα αλλάξει με τη νέα κυβέρνηση, αφού ο κ. Παπαδήμος δήλωσε ξεκάθαρα ότι θα ακολουθήσει την ίδια πολιτική. Πρόκειται για κοινωνική και εθνική αυτοχειρία. Η Ελλάδα θα φτάσει και πάλι στην αθέτηση πληρωμών και την έξοδο από την ΟΝΕ, αλλά με γονατισμένη οικονομία και διαλυμένη κοινωνία. Είναι ανάγκη να υπάρξει μετωπική συστράτευση, με παράλληλη κοινωνική αλλαγή υπέρ των λαϊκών στρωμάτων, για να αποφευχθεί η καταστροφή.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιοι είναι οι κίνδυνοι αυτής της επιλογής;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπάρχουν τρεις μεγάλοι κίνδυνοι, όλοι αντιμετώπισιμοι. Πρώτον, εμφάνιση τραπεζικής κρίσης κυρίως λόγω της αθέτησης πληρωμών. Να σημειωθεί ότι και με τη σημερινή πολιτική οι ελληνικές τράπεζες είναι ουσιαστικά χρεοκοπημένες και ίσως βρεθούν σε ξένα χέρια. Η λύση είναι να περάσουν σε δημόσια ιδιοκτησία. Η τελική κατάληξη πρέπει να είναι μικρότερες τράπεζες, εστιασμένες στην εγχώρια οικονομία, που θα στηρίζουν την παραγωγή και την απασχόληση. Δεύτερον, κρίση νομισματικής κυκλοφορίας λόγω της αλλαγής νομίσματος. Παρά τα όσα έχουν ακουστεί, πρόκειται για το μικρότερο από τα προβλήματα. Η αλλαγή πρέπει να γίνει ξαφνικά και γρήγορα, με δημόσια εγγύηση των καταθέσεων. Αν το κράτος δείξει αποφασιστικότητα, η κυκλοφορία θα προσαρμοστεί σύντομα. Προσφέρει επίσης τη δυνατότητα αναδιανεμητικής πολιτικής διότι η αλλαγή στη νέα δραχμή μπορεί να γίνει με ευνοϊκότερους όρους για τους μικροκαταθέτες. Τρίτον, συναλλαγματική κρίση διότι η νέα δραχμή θα υποτιμηθεί. Βραχυπρόθεσμα θα υπάρξουν δυσκολίες στα καύσιμα, στα τρόφιμα, στα φάρμακα. Θα χρειαστεί να γίνουν διμερείς συμφωνίες και να εφαρμοστούν διοικητικά μέτρα για να στηριχτούν τα φτωχότερα στρώματα. Μεσοπρόθεσμα το αποτέλεσμα θα είναι θετικό διότι θα πάρει ανάσα η εγχώρια παραγωγή και θα τονωθούν οι εξαγωγές. Το λαϊκό εισόδημα θα μειωθεί διότι θα ακριβύνουν τα εισαγόμενα, όπως τα αυτοκίνητα, αλλά και θα βελτιωθεί διότι θα φτηνύνουν εγχώρια προϊόντα, όπως τα τρόφιμα. Το μεγάλο κέρδος θα είναι η δυνατότητα να προστατευτεί η απασχόληση, αφού θα γίνει ανάκτηση κυριαρχίας στην οικονομική πολιτική.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δεν θα είναι απομονωμένη και αδύναμη εκτός ευρώ η Ελλάδα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κάθε άλλο. Η Ελλάδα μπορεί να παραμείνει ανοιχτή χώρα, με λιγότερη ανισότητα και βελτίωση του εισοδήματος, χωρίς τον κυδαίο νεοπλουτισμό της εποχής του ευρώ. Τα λαϊκά και εργατικά στρώματα μπορούν να προστατεύσουν την εθνική κυριαρχία και να ξαναδώσουν αξιοπρέπεια στον ελληνικό λαό. Πάνω απ' όλα, μπορούν να υπερασπιστούν τη δημοκρατία που πλέον καταρρακώνεται μέσα στην ΟΝΕ. Οσο γρηγορότερα γίνει η αλλαγή τόσο το καλύτερο για όλους μας.

ΧΡΟΝΗΣ
ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ

Επιστημονικός
συνεργάτης και
εταίρος πολιτικής
στο Ινστιτούτο
Οικονομικών Λεβί
του Κολεγίου
Μπαρντ στη
Νέα Υόρκη.

Το μέλλον της ευρωζώνης δεν ανήκει στη διεύρυνση

Εχει καταντήσει κλισέ ότι η επιβίωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) εξαρτάται από την ικανότητά της να προβεί σε μεταρρυθμίσεις, είτε μέσω επέκτασης –μεγαλύτερο οικονομικό και δημοσιονομικό συντονισμό προς την κατεύθυνση κάποιου είδους ομοσπονδιακού κράτους– ή με το να συρρικνωθεί, με την ευρωζώνη να γίνεται μια βέλτιστη νομισματική περιοχή.

Παραδόξως, οι περισσότεροι αναλυτές, συμπεριλαμβανομένων υψηλών αξιωματούχων της Ε.Ε., τάσσονται υπέρ της πρώτης πρότασης. Εκτός του ότι δείχνουν έλλειψη ευαισθησίας απέναντι στην Ιστορία, η οποία τείνει να τιμωρεί τα ουτοπικά εγχειρήματα με σκληρή εκδίκαση, προφανώς αγνοούν το γεγονός ότι η εσπευσμένη ενίσχυση και διεύρυνση της Ένωσης είναι ακριβώς αυτό που έχει οδηγήσει στη σημερινή κρίση – μια κρίση που απειλεί τώρα όχι μόνο την ευρωζώνη αλλά τα θεμέλια του ευρωπαϊκού εγχειρήματος.

Με την Ιταλία ήδη τυλιγμένη στις φλόγες της ευρωζωνικής κρίσης χρέους –μια πυρκαγιά που γρήγορα εξαπλώνεται προς την κατεύθυνση της Γαλλίας και του Βελγίου– είναι σχεδόν σίγουρο στοίχημα ότι η ευρωζώνη δεν θα μοιάζει το ίδιο σε ένα ή δύο χρόνια από τώρα, ή ίσως και νωρίτερα. Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχουν τρία πιθανά σενάρια: (α) Η έξοδος της προβληματικής Ελλάδας από την ευρωζώνη, που θα συνοδευτεί σύντομα από την Πορτογαλία και την Ιταλία, και ο επακόλουθος σχηματισμός μιας νέας ευρωζώνης υπό την αιγίδα της Γαλλίας, με ένα νέο, αδύναμο ευρώ σε ισχύ, (β) η έξοδος της Ελλάδας και πιθανώς της Πορτογαλίας από την ευρωζώνη, που θα μπορούσε να ανακτήσει άμεσα την εμπιστοσύνη των αγορών προς την ευρωζώνη, και (γ) η πλήρης διάλυση της ευρωζώνης.

Το δεύτερο σενάριο είναι η πιθανότερη έκβαση. Το πρώτο σε-

νάριο έχει λίγες πιθανότητες υλοποίησης, επειδή η Γαλλία μάλλον δεν έχει τη διάθεση ούτε και τη δυνατότητα να ηγηθεί μιας «λατινικής» Ευρώπης που θα βρίσκεται σε διαρκή ανταγωνισμό με την «τευτονική» Ευρώπη βόρεια και ανατολικά της. Το τρίτο σενάριο, η διάλυση της ευρωζώνης, είναι κάτι στο οποίο η Γερμανία θα αντισταθεί με κάθε δυνατό τρόπο, ακόμα και αν αυτό σημαίνει, τελικά, θεσμικές αλλαγές στον τρόπο που λειτουργεί η ΕΚΤ. Αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα επιτρέψει η σημερινή Γερμανία να παίξει η ΕΚΤ έναν περισσότερο παρεμβατικό ρόλο ή να δεχτεί την ιδέα του ευρωομολογού, όσο προβληματικές χώρες όπως η Ελλάδα, ιδιαίτερα τώρα που αποτελούν βαρίδια, συνεχίζουν να παραμένουν στην ευρωζώνη.

Οικονομίες που λειτουργούν σε θεμελιωδώς διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και ανταγωνισμού δεν ταιριάζουν σε μια ενιαία νομισματική ένωση. Η καινοτόμος εργασία του βραβευμένου με Νόμπελ οικονομολόγου Ρόμπερτ Μαντέλ γύρω από τη νομισματική δυναμική και τις βέλτιστες νομισματικές περιοχές θα έπρεπε να αποτελεί έναν καλό οδηγό για τους διαμορφωτές της πολιτικής της Ε.Ε. εξαρχής. Επιτρέποντας στις χώρες του Νότου να ενταχθούν στην ευρωζώνη, τη χρονική περίοδο που εντάχθηκαν, ήταν ένα ριψοκίνδυνο εγχείρημα, ειδικά όταν η οικονομική αρχιτεκτονική της ευρωζώνης ήταν βαθιά ελαττωματική. Πολλοί οικονομολόγοι είχαν προειδοποιήσει για μια καταστροφή στην ευρωζώνη, αν και όχι ο ίδιος ο Μαντέλ (μάάλιστα ήταν αισιόδοξος από την αρχή ότι η Ελλάδα θα έβγαине γρήγορα από την κρίση), που μας δείχνει πόσο μεγάλο είναι το χάσμα μεταξύ θεωρίας και πολιτικής – ή, ακριβέστερα, μεταξύ οικονομικής πραγματικότητας και πολιτικών ευσεβών πόθων.

Η Γερμανία έχει ξεκάθαρα επωφεληθεί από την ένταξη των αδύναμων περιφερειακών χωρών στην ευρωζώνη. Όμως, η Ελλάδα και η Πορτογαλία έχουν χτυπηθεί πολύ άσχημα ακριβώς εξαιτίας της ένταξής τους σε μια ένωση με σκληρό νόμισμα. Από τότε που εντάχθηκαν στην ευρωζώνη και οι δύο αυτές χώ-

ρες έχουν δει την ανταγωνιστικότητά τους να μειώνεται και τις εγχώριες και περιφερειακές ανισότητες να αυξάνονται. Η παράδοση του εθνικού ελέγχου της νομισματικής πολιτικής έχει στερήσει από τις αδύναμες ευρωπαϊκές οικονομίες το πιο ουσιαστικό εργαλείο οικονομικής πολιτικής, την ικανότητα εκτύπωσης χρήματος. Ξέρουμε τώρα ότι μια υπεύθυνη νομισματική πολιτική δεν οδηγεί στον πληθωρισμό, αν και επίσης αληθεύει ότι η παγκοσμιοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών έχει θέσει περιορισμούς στην υποτίμηση των νομισμάτων ως εργαλείο οικονομικής πολιτικής.

Εάν η Ελλάδα, συγκεκριμένα, παρέμενε στην ευρωζώνη κάτω από τις συνθήκες που επιβάλλονται σήμερα από τη γερμανική και την ευρωπαϊκή πολιτική, όχι μόνο θα αντιμετώπιζε μια δεκαετία οικονομικής ύφεσης (όπως αναγνώρισε πρόσφατα ο γερμανός υπουργός Οικονομικών Βόλφγκανγκ Σόιμπλε) αλλά θα βίωνε επίσης μια μακροπρόθεσμη τροχιά υποανάπτυξης και η θέση της στην Ε.Ε. θα παραμείνει αυτή μιας «αποικίας».

Περιληπτικά, η πιθανή έκβαση της κρίσης χρέους στην ευρωζώνη θα είναι είτε ο διαμελισμός της ευρωζώνης σε δύο Ευρώπες (το λιγότερο πιθανό σενάριο) ή η κίνηση προς την κατεύθυνση μιας βέλτιστης νομισματικής περιοχής. Σε αυτή τη νέα οικονομική διεύθυνση αδύναμες και προβληματικές οικονομίες όπως αυτές της Ελλάδας και της Πορτογαλίας δεν θα έχουν θέση, αλλά θα μπορούσε να τους επιτραπεί να ενταχθούν χρόνια αργότερα, όταν είναι κατάλληλα έτοιμες για ένταξη σε μια ένωση με σκληρό νόμισμα.

Όσο γι' αυτούς που επιμένουν στη διεύρυνση της ευρωζώνης, αρκεί να πούμε ότι η μετατροπή της Ευρώπης σε κάποιο είδος ομοσπονδιακού κράτους θα είναι ένα έργο τεράστιων πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναλογιών και αφάνταστης περιπλοκότητας. Και όπως μας έχει δείξει η Ιστορία, η ανθρωπότητα είναι ακατάλληλα προετοιμασμένη για μεγάλης κλίμακας ουτοπικά πρότζεκτ.

Μεταξύ ευρω-τρομοκρατίας και δραχμο-λαγνείας

Το ευρώ πεθαίνει. Φυσιολογικά, οι φωνές όσων μας καλούσαν από καιρό να επιστρέψουμε στη δραχμή ενισχύονται. Μήπως, πράγματι, ήρθε η ώρα της επιστροφής στη δραχμή; Στο φλέγον αυτό ερώτημα απαντώ αρνητικά. Το γιατί θα φανεί διερευνώντας δύο υπο-ερωτήματα:

ΕΡΩΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ: Τι θα συμβεί στο εσωτερικό της Ελλάδας;

Από τον Ιανουάριο του 2010 επιχειρηματολογώ ότι η στάση πληρωμών ήταν αναπόφευκτη και έπρεπε να έχει γίνει δίχως καθυστέρηση. Γιατί όχι και έξοδος από το ευρώ, όπως έκανε η Αργεντινή (σπάζοντας τη σταθερή ισοτιμία με το δολάριο); Γιατί δεν επιτρέπεται να συγχέουμε (α) ένα σύστημα σταθερής ισοτιμίας δύο ή περισσότερων διαφορετικών νομισμάτων με (β) ένα κοινό νόμισμα. Στην πρώτη περίπτωση το να σπάσει την σταθερή ισοτιμία (το peg), όπως έκανε η Αργεντινή, είναι απλή υπόθεση. Απλώς ανακοινώνεις ότι η ισοτιμία γίνεται μεταβλητή (βάσει της ζήτησης και της προσφοράς του κάθε, ήδη υπάρχοντος, διαφορετικού νομίσματος). Στην Ελλάδα όμως δεν έχουμε δικό μας νόμισμα σε σταθερή ισοτιμία με κάποιο ξένο αλλά ένα «ξένο» νόμισμα – το ευρώ. Η δημιουργία νέου εθνικού νομίσματος (όσο το ευρώ εξακολουθεί να υπάρχει), σε αυτή την περίπτωση, θα είναι καταστροφική. Γιατί;

Επειδή η έκδοση νέου νομίσματος θα δημιουργήσει μια διττή, διαιρεμένη οικο-

νομία. Από τη μία θα έχουμε το στοκ των αποταμιεύσεων σε ευρώ (είτε στα σε-ντούκια είτε στο εξωτερικό). Από την άλλη θα έχουμε τους μισθούς και τις συντάξεις να βγαίνουν από τα ATM των τραπεζών σε δραχμές. Με το που θα εισπράττονται τα εισοδήματα σε δραχμές, οι πολίτες θα προσπαθούν να τις ανταλλάσουν με τα αποταμιευμένα ευρώ, γνωρίζοντας ότι σε μερικές ώρες οι δραχμές τους θα υποτιμηθούν. Ετσι, θα έχουμε δύο Ελλάδες. Την Ελλάδα των μισθωτών χωρίς αποταμιεύσεις (που δεν θα έχουν πρόσβαση σε ευρώ) και την Ελλάδα των ραντιέρηδων (που θα έχουν). Για να νοικιάσεις ένα αξιοπρεπές διαμέρισμα θα πρέπει να έχεις ευρώ. Πολλοί έμποροι θα εμπορεύονται μόνο σε ευρώ ή θα ζητούν «τοκογλυφικά» ποσά σε δραχμές. Οι ραντιέρηδες θα ζουν στην Ελλάδα του ευρώ και οι μισθωτοί σε εκείνη της δραχμής. Η χώρα θα θυμίζει την διττή οικονομία της Τουρκίας του '80 (μια οικονομία για τους εξαθλιωμένους «ανατολίτες», που λειτουργούσε με ντόπιο νόμισμα, και μια για τους «εξευρωπαϊσμένους» πολίτες, που χρησιμοποιούσαν μάρκα, φράγκα και δολάρια).

ΕΡΩΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ: Τι θα συμβεί στην Ευρώπη;

Δεδομένης της αρχιτεκτονικής του ευρώ, καμία χώρα δεν έπρεπε να έχει εισέλθει σε αυτό. Αλλο όμως αυτό και άλλο να πρεσβευόμαστε σήμερα την κατάργησή του. Αν το κοινό νόμισμα καταργηθεί, ο γαλλο-

γερμανικός άξονας θα πάψει να υπάρχει. Η Γερμανία θα δημιουργήσει μια δική της νομισματική ένωση με τις υπόλοιπες πλεονασματικές χώρες της τέως ευρωζώνης και τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης των οποίων οι οικονομίες έχουν δεθεί στο άρμα της γερμανικής βιομηχανίας. Αποτέλεσμα θα είναι η βαθειά ύφεση καθώς το νέο νόμισμα θα ανατιμηθεί και η γερμανική βιομηχανία θα χάσει σημαντικό μέρος των εξαγωγών της προς την Κίνα και την υπόλοιπη τέως ευρωζώνη.

Στην υπόλοιπη Ευρώπη, ανεξάρτητα από το εάν προκύψει κάποια Λατινική Νομισματική Ένωση ή όχι, τα νέα νομίσματα θα υποτιμώνται συνεχώς χωρίς όμως την αναπτυξιακή δυναμική μιας Αργεντινής (καθώς δεν έχουμε τον πρωτογενή τομέα που παράγει τεράστιες ποσότητες αγαθών για την Κίνα). Το αποτέλεσμα θα είναι ο βαθύς στασιμοληθωρισμός. Ετσι, σε μια εποχή όπου η ανεργία θα πλήττει τον γερμανικό ζωτικό χώρο και ο στασιμοληθωρισμός την υπόλοιπη Ευρώπη, ο γαλλο-γερμανικός άξονας (που έως τώρα σταθεροποιούσε πολιτικά την Ευρώπη) θα αποτελεί παρελθόν. Επιπλέον, ο υφεσιακός αντίκτυπος του θανάτου του ευρώ θα σπρώξει την οικουμένη σε βαθιά Παγκόσμια Ύφεση. Το πάθημα της δεκαετίας του '30 δεν θα μας έχει γίνει μάθημα.

Γιατί αφορούν όλα αυτά εμάς; Επειδή η δική μας έξοδος θα δώσει τη χαριστική

βολή στο ευρώ. Μόλις ανακοινωθεί η ελληνική έξοδος, θα στεγνώσουν τα ATM στην Ιρλανδία και την Πορτογαλία, τα ιταλικά spreads θα φτάσουν το 25%, η αξιολόγηση του γαλλικού χρέους θα πέσει στο AA-, το Βέλγιο θα διαλυθεί και, πολύ σύντομα, η Γερμανία θα ανακοινώσει τη δική της έξοδο από το ευρώ. Αν, λοιπόν, έχω δίκιο ότι η κατάρρευση του ευρώ θα έχει συνέπειες καταστροφικές και για την Ευρώπη και την Ελλάδα, η επιστροφή στη δραχμή δεν αποτελεί λύση αλλά αυτοκτονική κίνηση απελπισίας.

Τι κάνουμε λοιπόν;

Πρώτον, δεν συζητάμε την επιστροφή στη δραχμή όσο το ευρώ υφίσταται αλλά ξεκινάμε συζητήσεις με την Ιταλία και την Ισπανία για μια πιθανή νομισματική ενοποίηση μαζί τους στην περίπτωση αποχώρησης των πλεονασματικών χωρών από την ευρωζώνη. (Αν το ευρώ πεθάνει, και η συνεργασία με άλλες χώρες αποτύχει, τότε η δημιουργία εθνικού νομίσματος θα είναι εύκολη υπόθεση.)

Δεύτερον, εγκαλούμε τόσο τον κ. Παπανδρέου όσο και τον κ. Παπαδήμο για το γεγονός ότι τίμησαν (για ίδιους λόγους) την «φιλολογία» περί εκπαρθύρωσης της Ελλάδας από την ευρωζώνη.

Τρίτον, απορρίπτουμε τη Συμφωνία της 26ης Οκτωβρίου (που αποτελεί βασικό λόγο που το ευρώ σήμερα πεθαίνει) και προτείνουμε λογικές εναλλακτικές λύσεις.

ΓΙΑΝΗΣ
ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ

Καθηγητής
Οικονομικής
Θεωρίας στο
Πανεπιστήμιο
της Αθήνας